

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Fakulta pedagogická
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Výchova demokratického občana na 2. stupni ZŠ

Vypracovala: Bc. Veronika Výletová
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph. D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

.....

Veronika Výletová

Ráda bych poděkovala své vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Heleně Zbudilové, Ph.D. za cenné připomínky a rady udělované v průběhu práce. Také bych chtěla poděkovat základním školám, na kterých probíhalo dotazníkové šetření, za jejich spolupráci a všem učitelům občanské výchovy, s kterými jsem práci konzultovala. V neposlední řadě pak velký dík patří mým nejbližším, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

Název práce: Výchova demokratického občana na 2. stupni ZŠ

Autor: Bc. Veronika Výletová

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.

Anotace: Diplomová práce se zabývá jedním z průřezových témat RVP ZV, které pojednává o výchově směřující k aktivnímu demokratickému občanství. V teoretické části se práce zabývá tématy: výchova k občanství, kurikulární reforma, klíčové kompetence, výchova demokratického občana, učebnice občanské výchovy. Praktická část obsahuje dotazníkové šetření, které je zaměřeno na výuku výchovy demokratického občana na základních školách a návrh pracovních listů, které směřují k naplnění očekávaných výstupů výchovy demokratického občana.

Klíčová slova: výchova k občanství, výchova demokratického občana, průřezová témata, klíčové kompetence, demokracie.

Main topic: Education for democratic citizenship at secondary school

Author: Bc. Veronika Výletová

Supervisor: Doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.

Annotation: The diploma thesis deals with one of the cross-cutting issues in RVP ZV. It is devoted to the education which results in active citizenship in a democracy. A theoretical part is related to the following topics: education for citizenship, curriculum reform, core competencies, education for democratic citizenship and civics textbooks. A practical part contains a unique survey about the education for democratic citizenship at secondary school and worksheet drafts, which lead to anticipated results in such education.

Key words: education for citizenship, education of democratic citizen, cross-cutting issues, core competencies, democracy

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Výchova k občanství.....	9
1.1 Pojem občanství.....	10
1.2 Cíle Výchovy k občanství.....	12
2 Změny na základních školách.....	13
2.1 Kurikulární reforma.....	13
2. 1. 1 Rámcový vzdělávací program.....	15
2. 1. 2 Školní vzdělávací programy.....	16
3 Klíčové kompetence.....	18
3.1 Výchova demokratického občana v klíčových kompetencích.....	20
4 Průřezová témata.....	23
5 Výchova demokratického občana.....	23
5.1 Přínos a doporučené očekávané výstupy průřezového tématu Výchova demokratického občana.....	25
5.2 Základní pojmy Výchovy demokratického občana.....	27
6 Analýza učebnic občanské výchovy z pohledu Výchovy demokratického občana.....	30
6.1 Učebnice Občanská výchova s blokem Rodinná výchova – nakladatelství Fraus.....	31
6.2 Výchova k občanství – nakladatelství Nová škola.....	40
6.3 Doporučená doplňující literatura.....	46
6.4 Internetové zdroje.....	49
PRAKTICKÁ ČÁST	51
7. Dotazníkové šetření.....	51
7. 1 Formulace hypotéz.....	51
7. 1. 1 Použité metody.....	52
7. 1. 2 Pilotní dotazníkové šetření.....	52
7. 1. 3 Otázky dotazníků.....	52
7. 1. 4 Dotazovaný vzorek.....	53
7. 2 Dotazníkové šetření - žáci.....	54
7. 3 Dotazníkové šetření – učitelé.....	63
8 Návrhy pracovních listů.....	72

8. 1 Pracovní list pro 6. ročník.....	73
8. 1. 1 Metodika pracovního listu č. 1.....	73
8. 1. 2. Pracovní list č. 1.....	76
8. 2. Pracovní list pro 7. ročník.....	78
8. 2. 1 Metodika pracovního listu č. 2.....	78
8. 2. 2 Pracovní list č. 2.....	81
8. 3 Pracovní list pro 8. ročník.....	82
8. 3. 1 Metodika pracovního list č. 3.....	82
8. 3. 2 Pracovní list č. 3.....	84
8. 4 Pracovní list pro 9. ročník.....	87
8. 4. 1 Metodika pracovního listu č. 4.....	87
8. 4. 2 Pracovní list č. 4.....	90
8. 5 Využití pracovních listů v praxi.....	92
Závěr.....	93
Použitá literatura a internetové zdroje.....	95
Přílohy	100

Úvod

Jednou z otázek, o kterých se stále častěji diskutuje, jsou průřezová témata. Evropské země jim přikládají velký význam a zařadily je na všechny stupně školských zařízení. V dnešním světě jsou tato témata důležitou součástí rozvoje každého z nás. Jako studentka předmětu občanská výchova jsem se seznámila se všemi průřezovými tématy, nejvíce mě však zaujala výchova demokratického občana. S tímto tématem jsem se setkala při svém studiu na katedře společenských věd i v praxi na základních školách. Zajímalo mě, zda se vyučuje toto téma na 2. stupni základních škol a jakým způsobem.

Diplomová práce se tímto tématem bude zabývat nejprve z teoretického hlediska. V první řadě se na něj zaměřím v rámci předmětu občanská výchovy, budu se také zabývat kurikulární reformou, která všechna průřezová témata spolu s rámcovým vzdělávacím programem a školním vzdělávacím programem zavedla do škol. Nedílnou součástí těchto změn jsou i klíčové kompetence, které by měla průřezová témata rozvíjet, proto jim také bude věnován prostor. Následně se budu zabývat průřezovým tématem Výchova demokratického občana, jeho nejdůležitější pojmy a očekávané výstupy. Důležitou kapitolou práce bude analýza učebnic občanské výchovy, ve kterých vyhledám, zda je v nich zpracováno téma Výchovy demokratického občana a jakým způsobem.

Praktická část práce bude obsahovat dotazníkové šetření. To proběhne na čtyřech základních školách, ve kterých budu zkoumat, zda je na nich průřezové téma Výchova demokratického občana vyučována adekvátním způsobem. Dotazníkové šetření bude zjišťovat postoj žáků i učitelů. Poslední část práce bude obsahovat návrhy několika pracovních listů směřujících k naplnění očekávaných výstupů průřezového tématu Výchova demokratického občana. V těchto pracovních listech použiji metody kritického myšlení, které jsou podle mého názoru velmi účinné v podporování postojů a hodnot v rámci předmětu občanské výchovy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Výchova k občanství

Proč by se měla výchova k občanství na základních školách vyučovat? Podle P. Piťhy, přináší výchova k občanství pro život společnosti to nejcennější, totiž dobré občany. O tom svědčí i potřeba většiny států¹ začlenit do svých školských systémů výchovu tohoto druhu. Občanská výchova byla u nás uzákoněna v Malém školském zákoně z r. 1922 a začala se vyučovat od 1. září 1923. Byl to předmět povinný a vyučoval se dvakrát týdně. Obsah předmětu, jak říkal zákon, tvořily „základní poznatky o státě československém, o státních formách a zřízeních vůbec a československých zvláště, o zařízeních života hospodářského, sociálního, politického a kulturního. .... Občanská výchova má být výchovou k demokracii, k lásce k národu, ke vzájemné snášenlivosti, úctě a lásce.“²

Dnes je Výchova k občanství vzdělávací obor, který společně s Dějepisem spadá podle RVP do vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Jejím důležitým úkolem je připravit žáky, aby se dokázali aktivně zapojit do života demokratické společnosti a dokázali se v ní orientovat. „*Seznamuje žáky se vztahy v rodině a širších společenstvích, s hospodářským životem, činností důležitých politických institucí a orgánů a s možnými způsoby zapojení jednotlivců do občanského života.*“³ Zabývá se i výchovou k toleranci a respektování lidských práv, ochranou přírody a kulturního bohatství. V RVP je obsah vzdělávacího oboru definován očekávanými výstupy a učivem⁴, ty jsou dále rozděleny na několik témat: Člověk ve společnosti, Člověk jako jedinec, Stát a hospodářství, Stát a právo, Mezinárodní vztahy, globální svět.

Výchova k občanství se vyučuje na druhém stupni základní školy, tedy v 6. – 9. ročníku základní školy a v příslušných ročnících nižšího gymnázia. Navazuje na látku probíranou v předmětech vlastivěda a přírodověda na prvním stupni základní školy. Podle P. Piťhy je linie výchovy k občanství symbolicky uzavřena převzetím občanského

---

¹ Jedná se o státy USA a západní Evropy.

² PIŤHA, Petr. *Úvod do výchovy k občanství : knížka pro učitele a veřejnost*. Praha: Aved, 1992, str. 10.

³ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani?highlightWords=R%C3%A1mcov%C3%BD+vzd%C4%9B1%C3%A1vac%C3%AD+program>.

⁴ Očekávané výstupy a učivo zde uvedené platí pro druhý stupeň ZŠ.

průkazu, ale tím samozřejmě nekončí. Tato výchova nás provází celý život, ale po studiu středních a vysokých škol už nemá institucionální charakter.⁵

Podle V. Spilkové se výchova k občanství na mnohých školách odsouvá na okraj zájmu. Na školách sice existuje předmět občanská výchova, nicméně je často vyučován neodborně, často se také v těchto hodinách řeší aktuální organizační a výchovné problémy dané třídy.⁶

1.1 Pojem občanství

Definujme si nejprve cíl výchovy k občanství. Co znamená samotný pojem „občanství“? Podle Rady Evropy pojem občanství nelze vymezit jedinou definicí, protože není ustálený.⁷ J. Stará vymezuje občanství v užším slova smyslu jako příslušnost k určité společenosti nebo společnosti a v širším slova smyslu jako „*vědomé a skutečné naplňování odpovědnosti za celek a morální závazek jedince vůči společnosti.*“⁸ Zmiňuje několik přístupů k chápání občanství různými autory a nakonec dochází k vlastní definici občanství, kterou vymezuje pomocí těchto atributů⁹:

- vědomí identity
- užívání občanských práv
- plnění občanských odpovědností
- kritické zvažování společenských problémů a problémů veřejné politiky
- zájem a zapojení do veřejných záležitostí
- přijetí základních hodnot demokratické společnosti

Občanství by nemělo být prázdným pojmem, ale „*přirozeně vnímanou příležitostí ke společnosti, ke které patří užívání práv, plnění odpovědností, zájem a zapojení do veřejných záležitostí a přijetí základních hodnot společnosti.*“¹⁰

I Rada Evropy se pokusila o vymezení pojmu občanství. Podle ní lze definovat pojetí občana ve vztahu k národnímu státu, ale národní stát už není jediným zdrojem

---

⁵ PIŤHA, Petr. *Úvod do výchovy k občanství : knížka pro učitele a veřejnost*. Praha: Aved, 1992, str. 10 - 15

⁶ SPILKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8942-9, str. 225.

⁷ O'SHEA, Karen. *Slovník pojmů k výchově k demokratickému občanství: výchova k demokratickému občanství 2001-2004: rozvoj vzájemného porozumění*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 11.

⁸ STARÁ, J. *Výchova k demokratickému občanství v primární škole*. Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta. Praha 2004, ISBN 80-7290-162-1, str. 7.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, str. 6.

autority a je přínosnější chápat tento pojem v širších souvislostech. Měla by se překročit dimenze „národního státu“ a dospět k pojmu „komunita“, který obsáhne místní, národní, regionální i mezinárodní souvislosti, v nichž se občané pohybují. Stejně tak pojem občanství nelze omezovat jen na volební hlasování, musí zahrnout všechny aktivity jednotlivce, které ovlivňují život komunity.¹¹

V. Spilková uvádí, že je pojem občanství vnímán velmi různě. Vymezuje dva pohledy na problematiku občanství. Progresivisté považují za nejdůležitější „účast občanů v dobrovolnických organizacích a aktivní přístup k řešení každodenních společenských problémů.“¹² Podle nich by se ve škole měly budovat hlavně dovednosti praktické argumentace a diskuze nad společenskými problémy, tj. „dovednosti rozhodování, morálního usuzování a ochotu a vůli aktivně participovat na životě společnosti.“¹³ Naopak konzervativci ve škole prosazují „budování dovedností, které umožní žákům plně se zapojit do života společnosti prostřednictvím aktivního, poučeného a odpovědného používání mechanismů a institucí demokratické společnosti.“¹⁴ Pro obě skupiny je tedy velmi důležitá participace občanů.

P. Brander uvádí několik historických pohledů na pojem občanství. V poslední historické linii spojuje pojem občanství s výchovou a zdůrazňuje, že lidé se jako občané nerodí, ale musejí se jimi teprve stát. „Skutečné“ občany je potřeba vychovat. Současně uvádí, že skutečné občanství musí zajišťovat přístup ke třem typům práv a z toho odvozuje „tři složky občanství“¹⁵:

- občanská složka – zahrnuje práva týkající se svobody
- politická složka – zahrnuje právo účasti na výkonu politické moci, právo hlasovat a být volen do parlamentních institucí
- sociální složka – vztahuje se k právu na přiměřenou životní úroveň a rovný přístup ke vzdělání, zdravotní péči, bydlení a právo na minimální příjem“.

---

¹¹ O'SHEA, Karen. Slovník *pojmu k výchově k demokratickému občanství: výchova k demokratickému občanství 2001-2004: rozvoj vzájemného porozumění*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

¹² SPILKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8942-9, str. 225 – 226.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ BRANDER, Patricia, Peter KRAPF a Wiltrud WEIDINGER. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Vyd. 1. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Eva Potužníková, Martin Potužník. Praha: Argo, 2006, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-720-3827-3, str. 27.

1.2 Cíle Výchovy k občanství

Cíle výchovy k občanství uvedl už v roce 1992 P. Piřha, který vymezuje čtyři základní úkoly této vzdělávací oblasti¹⁶:

1. přinést nové informace
2. vychovávat k občanským postojům
3. integrovat poznatky z jiných předmětů do celku vzdělanosti
4. propojovat život ve škole s životem mimo ni.

Přestože se jedná o poznatky z roku 1992, zejména 4. úkol je i v dnešní době velmi aktuální.

Výchovou k občanství a jejími cíly se zabývá i M. Spilková, její vymezení je konkrétnější než u P. Piřhy a je zde patrné určité zaměření spíše na praktické dovednosti. Z cílů, které Spilková uvádí lze vyvodit tři dimenze procesu Výchovy k občanství.¹⁷:

1. kognitivní (osvojování představ, myšlenek, systémů)
2. sociální (praktikování demokracie)
3. afektivní (zabývání se hodnotami a jejich zvnitřňování)

J. Stará se již zabývá výchovou k občanství v primárním vzdělávání, tedy na 1. stupni základní školy, vymezuje cíle výchovy k občanství:¹⁸

- *výchovu k chápání a vnitřnímu přijetí norem a hodnot demokratické společnosti*
- *výchovu znalostí, dovedností a postojů potřebných k aktivnímu zapojení do života společnosti*
- *výchovu vedoucí k rozvoji dovedností kriticky zvažovat problémy společnosti.*“

Rámcový vzdělávací program ZV shrnuje cílové zaměření vzdělávacího oboru Výchovy k občanství spolu s Dějepisem. Uvedené cíle jsou už konkrétní, proto autorka pro potřeby diplomové práce tento výčet zkrátila. Mezi nejdůležitější body jsou zařazeny tyto¹⁹:

---

¹⁶ PIŘHA, Petr. *Úvod do výchovy k občanství: knížka pro učitele a veřejnost*. Praha: Aved, 1992, str. 10 - 21.

¹⁷ SPILKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8942-9, str. 25.

¹⁸ STARÁ, J. *Výchova k demokratickému občanství v primární škole*. Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta. Praha 2004, ISBN 80-7290-162-1, str. 12.

¹⁹ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani?highlightWords=R%C3%A1mcov%C3%BD+vzd%C4%9B1%C3%A1vac%C3%AD+program>.

- vytváření schopnosti využívat jako zdroj informací různorodé verbální i neverbální texty společenského a společenskovedního charakteru
- rozvíjení poznávání a posuzování každodenních situací a událostí ve vzájemných vazbách a širších souvislostech včetně souvislostí mezinárodních a globálních
- vést k úctě k vlastnímu národu i k jiným národům a etnikům; k rozvíjení respektu ke kulturním či jiným odlišnostem lidí, skupin i různých společenství
- vést k získávání orientace v aktuálním dění v ČR, EU a ve světě, k rozvíjení zájmu o veřejné záležitosti
- vést k utváření vědomí vlastní identity a identity druhých lidí, k akceptování vlastní osobnosti i osobnosti druhých lidí
- utváření pozitivních vztahů k opačnému pohlaví v prostředí školy i mimo školu, k vnímání předsudků v nazírání na roli žen ve společnosti
- rozpoznávání názorů a postojů ohrožující lidskou důstojnost nebo odporujících základním principům demokratického soužití
- vést k zaujímání a obhajování vlastních postojů a k přiměřenému obhajování svých práv

2 Změny na základních školách

Od roku 1989 probíhá v České Republice reforma školství. V současném moderním světě se jedná o nezbytný krok. Kurikulární reforma školství by měla další generace připravit na nové možnosti ve společnosti a zejména na pracovním trhu. Tato reforma školství sebou přináší novou terminologii, které bude věnován prostor v následujících kapitolách.

2.1 Kurikulární reforma

Proměny školního vzdělávání vyplývají z tzv. společenského kontextu, lokálního, regionálního, ale i globálního. V českém vzdělávacím systému probíhá transformační proces od počátku 90. let, vrcholí v současné kurikulární reformě. Reformu poprvé formuloval Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílá

kniha)²⁰ a následně kodifikoval školský zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Kurikulární reforma je reformou vnitřní. To znamená, že se týká života školy, tedy cílů vzdělávání, metod vyučování, obsahu učiva, klimatu školy a třídy, způsobu hodnocení atd. Vnitřní reforma je dílem učitelů a ředitelů škol, tedy těch, kteří ji realizují. Středem kurikulární reformy jsou žáci a jejich vzdělávací výsledky.²¹

Reforma se týká tzv. kurikula. „*Pojem kurikulum je obvykle vykládán jako vzdělávací program, který zahrnuje cíle a očekávané výsledky, obsahy, prostředky, procesy a subjekty vzdělávání.*“²² J. Průcha vymezuje „*tři základní významy pojmu kurikula*“²³:

1. *vzdělávací program, projekt, plán*
2. *průběh studia a jeho obsah*
3. *obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících“*

Kurikulum nám ukazuje, jakého lze očekávat absolventa dané školy. Podle výzkumu J. Maňáka, který se zabýval obrazem absolventa základní školy, mají žáci dobré vědomosti, převážně však zaměřené na zkoušky na střední školy a jsou méně připraveni na životní situace. Dále z výzkumu vyplynulo, že škola neklade důraz na estetickou a mravní výchovu a názory a postoje absolventů jsou často velmi ovlivněny médii.²⁴ Právě v těchto oblastech by měla kurikulární reforma usilovat o změnu.

V rámci kurikulární reformy v České republice existuje dvoustupňové kurikulum:

1. stupeň kurikula – představuje minimální požadavky státu na vzdělávání. Je to Národní vzdělávací program a Rámcový vzdělávací program (RVP) pro jednotlivé stupně vzdělávání.

2. stupeň kurikula – představují Školní vzdělávací programy (ŠVP)

---

²⁰ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001, ISBN 80-211-0372-8.

²¹ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Cíle kurikulární reformy a podmínky jejich dosažení*. Praha: JČMF, 2006. Dostupné z: <http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=20&PolozkaID=-1&ClanekID=188>.

²² Tamtéž, str. 5.

²³ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8772-8, str. 110.

²⁴ MAŇÁK, Josef. *K charakteristice absolventa základní školy*. In: *Absolvent základní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, str. 45.

J. Vašutová navazuje na doporučení z Bílé knihy a uvádí tři úrovně definování školního vzdělávání. Na celostátní úrovni se realizuje Národní vzdělávací program a Rámcový vzdělávací program. Na úrovni jednotlivých škol se realizuje Školní vzdělávací program.²⁵

Zároveň dodává, že „*Národní vzdělávací program, který charakterizuje české vzdělávání v obecných cílech, oblastech, obsahu a prostředcích a představuje nejvyšší úroveň kurikulárních dokumentů, měl být logicky prvním krokem ke kurikulární reformě v českém vzdělávacím systému. Jeho úloha však byla dlouho zpochybňována, především politickou reprezentací, takže dosud vlastně nebyl vytvořen. Reforma se tak začala odvíjet od nižší úrovně dokumentů.*“²⁶

Samotné RVP ZV uvádí, stejně jako M. Bezchlebová²⁷, dvě úrovně kurikulárních dokumentů a rozděluje je na státní (Národní program vzdělávání a Rámcové vzdělávací programy) a školní (Školní vzdělávací programy).²⁸

Reforma školství je dlouhodobý proces, který by měl změnit život školy a zejména kvalitu školního vzdělávání.²⁹

2. 1. 1 Rámcový vzdělávací program

RVP je základní kurikulární dokument, který závazně definuje oblasti vzdělávání. Jeho cílem je zajistit koordinaci a sjednocení vzdělávací funkce jednotlivých škol, má celostátní platnost. Existuje jako základní model pro tvorbu Školních vzdělávacích programů jednotlivých škol.³⁰

---

²⁵ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Cíle kurikulární reformy a podmínky jejich dosažení*. Praha: JČMF, 2006. Dostupné z: <http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=20&PolozkaID=-1&ClanekID=188>.

²⁶ Tamtéž, str. 11.

²⁷ BEZCHLEBOVÁ, Maria. *Kurikulární reforma a společenskovední vzdělávání v rámcovém vzdělávacím programu pro střední odborné vzdělávání*. In: *Výchova k demokratickému občanství a vzájemné toleranci v multikulturní společnosti: sborník příspěvků z 11. ročníku Letní školy "Výchova k demokratickému občanství a vzájemné toleranci v multikulturní společnosti"*. 1. vyd. Editor Miroslav Dopita, Antonín Staněk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0952-6.

²⁸ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani?highlightWords=R%C3%A1mcov%C3%BD+vzd%C4%9B1%C3%A1vac%C3%AD+program>.

²⁹ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Cíle kurikulární reformy a podmínky jejich dosažení*. Praha: JČMF, 2006. Dostupné z: <http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=20&PolozkaID=-1&ClanekID=188>.

³⁰ Tamtéž.

Ke každému RVP byly vytvořeny tzv. manuály (Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů), které pomáhají ve vypracování ŠVP (jsou v nich uvedeny i praktické příklady).

RVP je dokument, u kterého se předpokládalo, že bude muset být inovován, podle reakcí škol, zejména učitelů a žáků. Na podzim roku 2013 bylo RVP aktualizováno formou dodatku, který nabyl platnost 1. 9. 2013.

Učivo, které je vymezené v RVP je pouze doporučené školám. Tvoří rámec, ze kterého si školy mohou vybírat při zpracovávání ŠVP. V momentě, kdy ho zpracují do ŠVP, stává se jeho naplnění pro ně závazné. RVP byly zpracovány Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze a Národním ústavem odborného vzdělávání v Praze.³¹

2. 1. 2 Školní vzdělávací programy

ŠVP je dokument, který je vypracován podle doporučení RVP konkrétní školou a je pro ni závazný. Na jeho tvorbě se měl podílet celý pedagogický sbor. Je důležité, aby hodnoty a cíle, uvedené v ŠVP, byli odsouhlaseny všemi učiteli, protože jediné tak se na nich budou mít zájem podílet a převádět je do praxe.

Za zpracování a kvalitu ŠVP zodpovídá ředitel školy. Posoudit kvalitu a plnění ŠVP může také Česká školní inspekce. Školní vzdělávací programy jsou veřejné dokumenty, do kterých by měl kdokoli právo nahlédnout, některé školy své ŠVP zveřejňují na internetových stránkách.³² Rodiče tak mají možnost si vybrat mezi školami tu, která se jim bude zdát pro jejich dítě nejvhodnější. Díky ŠVP se totiž školy mohou různě profilovat, zaměřit se např. na ekologii, nebo do své výuky začlenit předměty, které jiné školy nemají. Variabilitnost ŠVP škol je na jednu stranu pozitivní, nicméně se z ní může stát problém při přechodu žáka z jedné školy na druhou.

Výchova demokratického občana ve ŠVP na zkoumaných ZŠ

V praktické části diplomové práce bude zkoumána formou dotazníkového šetření výuka Výchovy demokratického občana na čtyřech základních školách. Na tomto místě by chtěla autorka uvést začlenění průřezového tématu VDO v jejich ŠVP.

---

³¹ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Cíle kurikulární reformy a podmínky jejich dosažení*. Praha: JČMF, 2006. Dostupné z: <http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=20&PolozkaID=-1&ClanekID=188>.

³² ZEMAN, Václav. *Reforma školství v České republice*. In: *Reforma školství v České republice*. Praha: Člověk v tísni, 2006.

ZŠ Jana Husa v Písku³³

Průřezové téma VDO je rozvíjeno v těchto předmětech: český jazyk, dějepis, občanská výchova, zeměpis, hudební výchova, výtvarná výchova, rodinná výchova, praktické činnosti, německý jazyk. Občanská výchova je zde vyučována v každém ročníku jednu hodinu týdně. Škola neorganizuje žádný nepovinný předmět nebo projekt, který by přispíval k rozvíjení Výchovy demokratického občana.

ZŠ J. K. Tyla v Písku³⁴

Škola průřezové téma rozvíjí v těchto předmětech: francouzský jazyk, dějepis, český jazyk a literatura, výchova k občanství, hudební výchova, výtvarná výchova, etická výchova, náboženství. V souvislosti s průřezovým tématem pořádá tyto projekty: den CO, školní časopis Tyláček, školní parlament, ples školy, akademie ke Dni matek, rozsvěcování vánočního stromu a jarmark, školní výlety a exkurze. Výchova k občanství je zde také vyučována jednu hodinu týdně. V osmém a devátém ročníku je zařazen předmět výchova ke zdraví. Škola zařadila nepovinný předmět náboženství, který vede k dosažení cílů VDO.

ZŠ Volyně³⁵

Škola zařadila občanskou výchovu pouze do 6. a 7. ročníku v dotaci jedné hodiny týdně. Průřezové téma je rozvíjeno v těchto předmětech: český jazyk, anglický jazyk, matematika, informatika, dějepis, občanská výchova, zeměpis, výtvarná výchova, výchova ke zdraví, pracovní činnosti, domácnost. Těžištěm VDO jsou předměty občanská výchova, dějepis a nepovinný předmět domácnost, ve kterých jsou soustavně rozvíjena všechny tematické okruhy průřezového tématu VDO. Škola nemá ve svém ŠVP uveden žádný projekt, který by přispíval k rozvíjení průřezového tématu.

ZŠ Čestice

---

³³ Školní vzdělávací program. *ZŠ Jana Husa Písek* [online]. 2013 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: <http://www.zsjanahusa.cz/s%C3%BAvod.htm>.

³⁴ Školní vzdělávací program. *ZŠ J. K. Tyla* [online]. 2013 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: http://www.zstylova.cz/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=8:svp-start&Itemid=11.

³⁵ Školní vzdělávací program. *ZŠ Volyně* [online]. 2013 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: <http://www.zsvolyne.cz/skolni-vzdelavaci-program/ds-53/p1=1014>.

Školní vzdělávací program ZŠ v Česticích je k dispozici pouze v tištěné podobě, není prozatím publikován na internetových stránkách školy. Z pracovních a časových důvodů se autorka diplomové práce nemohla k materiálu dostat.

Všechny školy mají ve svém ŠVP uvedeno rozvíjení průřezového tématu VDO v rámci předmětů. ZŠ J. K. Tyla v Písku má jako jediná uvedeny i projekty, které pomáhají rozvíjet průřezové téma. ZŠ Volyně ho zařadila do nepovinného předmětu domácnost.

3 Klíčové kompetence

Dalším novým pojmem, který se objevil v souvislosti se školskou (kurikulární) reformou, jsou klíčové kompetence. Oproti dřívějšímu důrazu na pouhé předávání znalostí, se nyní klade důraz na práci s informacemi a osvojení dalších celoživotních dovedností, tzv. klíčových kompetencí, které mají děti připravit na život v 21. století.

RVP klíčové kompetence definuje jako „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.*“³⁶ M. Bezchlebová ve svém příspěvku definuje klíčové kompetence takto: „*Jsou to obecně přenositelné a použitelné soubory kvalit osobnosti (zahrnující vědomosti, intelektové dovednosti, postoje, hodnotové orientace), které každý člověk potřebuje k tomu, aby mohl plnohodnotně žít v současném světě.*“³⁷

Rozvíjení klíčových kompetencí je důležité nejen po dobu školní docházky, ale zejména pro budoucí život ve společnosti. Vzdělávání by mělo procházet celým životem, nejenom v určitém období, mělo by se stát součástí hodnot člověka.³⁸ Školská reforma zdůrazňuje, že se rozvoj kompetencí nemá odkládat až na dobu, kdy budou mít

---

³⁶ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->

³⁷ BEZCHLEBOVÁ, Maria. *Kurikulární reforma a společenskovední vzdělávání v rámcovém vzdělávacím programu pro střední odborné vzdělávání*. In: *Výchova k demokratickému občanství a vzájemné toleranci v multikulturní společnosti: sborník příspěvků z 11. ročníku Letní školy "Výchova k demokratickému občanství a vzájemné toleranci v multikulturní společnosti"*. 1. vyd. Editor Miroslav Dopita, Antonín Staněk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0952-6, str. 206.

³⁸ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Cíle kurikulární reformy a podmínky jejich dosažení*. Praha: JČMF, 2006. Dostupné z: <http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=20&PolozkaID=-1&ClanekID=188>.

žáci všechny potřebné znalosti.³⁹ V RVP ZV je uvedeno, že k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí „*musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.*“⁴⁰ Kompetence by se měly rozvíjet už předškolním věku a po celou školní docházku, tedy na 1. i 2. stupni ZŠ, pokračovat by se mělo i na středních školách a učilištích a dalším průběhu života, je to tedy proces dlouhodobý a složitý. Měly by tvořit základ celoživotního učení žáka „*Klíčové kompetence jsou něčím, co žák rozvíjí a využívá ve všech vyučovacích předmětech, jsou to jisté univerzální způsobilosti: umění učit se, umění dorozumívat se, spolupracovat, jednat demokraticky, řešit problémy, pracovat soustředěně...*“⁴¹ V. Zeman shrnul přechod ke klíčovým kompetencím takto: „*Tímto termínem jsou označovány schopnosti a dovednosti uplatnitelné v praktickém životě jako třeba umět spolupracovat ve skupině, umět vyjádřit a zastávat vlastní názor a podobně. Zásadní cíl reformy by se v kostce dal shrnout do sdělení, že žáci by toho měli více umět namísto znát.*“⁴²

Učitelé by nyní měli zvládnout předat dětem nejen své znalosti, ale hlavně u nich rozvíjet výše zmíněné klíčové kompetence. Pro mnohé učitele s dlouhou praxí je to nepochybně velká výzva. A samozřejmě nejen pro ně. M. Pelajové s 53 z 65 učitelů domnívá, že začínající učitelé nejsou dostatečně připraveni na reformu kurikula, jelikož se na pedagogických fakultách klade velký důraz na encyklopedické znalosti oboru, na úkor didaktiky.⁴³ I podle J. Vašutové experti kritizují vzdělávání učitelů, které je nepřipraví na praxi, což by mohl být i problém pro realizaci kurikulární reformy.⁴⁴ Problémy, které se týkají rozvoje klíčových kompetencí a jejich hodnocení, by se měl zabývat každý učitel. Na tlak v souvislosti s kurikulární reformou poukazuje například B. H. Čechová, která uvedla, že „*česká kurikulární reforma očekává, že učitelé sami provedou důkladnější propojení očekávaných výstupů s klíčovými kompetencemi. Na*

---

³⁹ HUČÍNOVÁ, L., JEŘÁBEK, J. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání.* Praha: VÚP, 2007. Dostupné z: <<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/kkzv.pdf>>.

⁴⁰ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. MŠMT [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni>, str. 6.

⁴¹ HUČÍNOVÁ, L., JEŘÁBEK, J. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání.* Praha: VÚP, 2007. Dostupné z: <<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/kkzv.pdf>>, str. 7.

⁴² ZEMAN, Václav. *Reforma školství v České republice.* In: Reforma školství v České republice. Praha: Člověk v tísni, 2006, str. 3.

⁴³ PELAJOVÁ, M. *Absolvent v zrcadle přijímacích testů na střední školy.* In: Absolvent základní školy. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

⁴⁴ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Cíle kurikulární reformy a podmínky jejich dosažení.* Praha: JČMF, 2006. Dostupné z: <http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=20&PolozkaID=-1&ClanekID=188>.

*jednu stranu je to ukázka velké důvěry a manifestace autonomie škol, na druhou stranu tato práce představuje pro učitele velkou zátěž.*⁴⁵

Výzkumný ústav pedagogický v Praze se zabýval problematikou postavení znalostí ve vztahu ke kompetencím a dospěl k závěru, že některé znalosti budou ustupovat do pozadí a nebude na ně brán takový zřetel, na druhou stranu bude velká snaha hlavní potřebné znalosti žáky naučit v takové míře, aby je nejen uměli, ale také pochopili, uměli použít a převést do svého reálného života. Podle V. Zemana by se učitelé neměli obávat, že je bude začleňování klíčové kompetence do výuky „zdržovat“, protože *„klíčové kompetence jsou vždy propojeny s konkrétním vzdělávacím obsahem, nelze je utvářet nebo rozvíjet izolovaně.“*⁴⁶ V etapě základního vzdělávání se rozvíjí těchto šest klíčových kompetencí: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní.

3.1 Výchova demokratického občana v klíčových kompetencích

Všechny aktivity ve výuce by měly směřovat k rozvíjení klíčových kompetencí. Zároveň by se u žáků měla rozvíjet průřezová témata. Některá průřezová témata se více prolínají s určitými klíčovými kompetencemi. Výuka průřezového tématu Výchova demokratického občana přispívá k rozvoji těchto klíčových kompetencí:

Kompetence k učení

- *„operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislosti, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy“*⁴⁷

---

⁴⁵ ČECHOVÁ, B. H. *Nápady pro rozvoj a hodnocení klíčových kompetencí žáků*. Praha: Portál, 2009, str. 10.

⁴⁶ ZEMAN, Václav. *Novinky školské reformy*. In: *Reforma školství v České republice*. Praha: Člověk v tísni, 2006, str. 15.

⁴⁷ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 11.

Kompetence k řešení problémů

- „vnímá nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností
- *kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí*⁴⁸

Kompetence komunikativní

- „formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu
- *naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje*
- *využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi*⁴⁹

Kompetence sociální a personální

- „účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce
- *podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá*
- *přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají*⁵⁰

---

⁴⁸ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 12.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 13.

Kompetence občanské

- *„respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí*
- *chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu*
- *rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka*
- *respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit“⁵¹*

Kompetence pracovní

- *„přístupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot“⁵²*

Autorka diplomové práce vidí nejvíce propojenost VDO s klíčovými kompetencemi komunikativními, sociálními a personálními a občanskými.

Podle RVP by mělo průřezové téma rozvíjet u žáka schopnost konstruktivně řešit problémy, se zachováním své lidské důstojnosti, respektem k druhým, ohledem na zájem celku, s vědomím svých práv a povinností, svobod a odpovědností, s uplatňováním zásad slušné komunikace a demokratických způsobů řešení. Žáci se mají naučit uplatňovat své názory v diskusích a rozvíjet schopnost kritického myšlení.⁵³

---

⁵¹ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 13.

⁵² Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 14.

⁵³ Tamtéž.

4 Průřezová témata

Průřezové téma reprezentuje okruh aktuálních problémů současného světa. Jedná se o „*obsah vzdělávání, na něž klade současná společnost důraz.*“⁵⁴ Jejich hlavním cílem je rozvíjet osobnost žáka, a to nejen v oblasti vědomostí, dovedností a schopností, ale zejména v oblasti postojů a hodnot. „*Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání. Škola musí do vzdělávání na 1. stupni i na 2. stupni zařadit všechna průřezová témata uvedená v RVP ZV.*“⁵⁵ Naproti tomu výběr podtémat v rámci průřezového tématu, jejich realizaci a rozvrstvení do jednotlivých ročníků si upravuje sama škola v ŠVP. „*Podmínkou účinnosti průřezových témat je jejich propojenost se vzdělávacím obsahem konkrétních vyučovacích předmětů a s obsahem dalších činností žáků realizovaných ve škole i mimo školu.*“⁵⁶ Průřezové téma lze tedy realizovat přímo při výuce různých předmětů v jednotlivých hodinách, ale i jako samostatný předmět, projekt, seminář, kurz, atd. Podle V. Zemana jsou průřezová témata významná zejména tím, že přináší do škol nové oblasti vzdělávání, které jsou důležité pro život v současném světě.⁵⁷ Průřezových témat je celkem šest (Osobností a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova, Mediální výchova). Průřezová témata se navzájem prolínají.

5 Výchova demokratického občana

Průřezové téma Výchova demokratického občana (VDO) charakterizuje RVP ZV ve dvou rovinách. „*V obecné rovině představuje syntézu hodnot a to spravedlnosti, tolerance a odpovědnosti, v konkrétní rovině pak především rozvoj kritického myšlení, vědomí svých práv a povinností a porozumění demokratickému uspořádání společnosti a demokratickým způsobům řešení konfliktů a problémů.*“⁵⁸ Jak je patrné, nejen v případě VDO, ale i u ostatních průřezových témat, jsou zaměřena na reálný život

---

⁵⁴ SZEBESTOVÁ, Zdeňka a kol. *Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol*. 1. díl, Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012, str. 5.

⁵⁵ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 81.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ ZEMAN, Václav. *Novinky školské reformy*. In: *Reforma školství v České republice*. Praha: Člověk v tísni, 2006.

⁵⁸ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 84

dítěte, na to jak funguje společnost, ve které žije nebo jak by aspoň fungovat měla, mělo by se vycházet ze zkušeností dětí a vztahovat se k reálným životním situacím.

Průřezové téma Výchova demokratického občana je členěno do čtyř tematických okruhů:

- Občanská společnost a škola
- Občan, občanská společnost a stát
- Formy participace občanů v politickém životě
- Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování

Průřezové téma je velmi blízké ke vzdělávací oblasti Člověk a společnost (Výchova k občanství, Dějepis) a Člověk a jeho svět. Výchova demokratického občana je provázána s ostatními průřezovými tématy, zmiňme např. Multikulturní výchovu. Samozřejmě se dá ale začlenit i do dalších vzdělávacích oblastí směřující k osobě žáka a jeho vztahu k okolí a společnosti.

V. Spilková, která zkoumá Výchovu demokratického občana v primárním vzdělávání, chápe průřezové téma jako vzdělávací trendy a východiska při tvorbě kurikula.⁵⁹ Výchova k demokratickému občanství by neměla být záležitostí jednoho předmětu, ale měla by se stát jakýmsi životním trendem, který zasáhne všechny oblasti života a to nejen v určitém období, ale po celý náš život. „*Výchova demokratického občana se zaměřuje na všechny bez ohledu na věk nebo společenskou roli, proto výrazně přesahuje školní prostředí, kde se s ní často poprvé setkáváme.*“⁶⁰ Výchovou k demokratickému občanství se dlouhodobě zabývá Rada Evropy, která ji definuje jako „*vzdělávání, školení, šíření povědomí, informování, praktiky a aktivity, jež studujícím poskytují znalosti, dovednosti a porozumění a rozvíjejí jejich postoje a chování tak, aby byli schopni uplatňovat a hájit svá demokratická práva a povinnosti ve společnosti, cítit rozmanitost a sehrávat aktivní úlohu v demokratickém životě, s ohledem na prosazování a ochranu demokracie a právního státu.*“⁶¹

Program Rada Evropy, mezivládní organizace podporující spolupráci 47 zemí v rozvoji právního státu, lidských práv, demokracie a kultury, je zaměřený na vytvoření

---

⁵⁹ SPILKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 311 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8942-9, str. 225.

⁶⁰ O'SHEA, Karen. *Slovník pojmů k výchově k demokratickému občanství: výchova k demokratickému občanství 2001-2004: rozvoj vzájemného porozumění*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 13.

⁶¹ RADA EVROPY. *Deklarace a program výchovy k demokratickému občanství založenému na právech a odpovědnosti občanů*. Strasburg: 1999. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/rada-evropy>, str. 5.

evropského rámce pro podporu výchovy k demokratickému občanství. Rada Evropy vyzvala členské státy, aby do své vzdělávací politiky a praxe zařadily programy podporující občanství. Navrhla nové strategie a přístupy, které jsou členským státům k dispozici.⁶² Podle *Deklarace a programu výchovy k demokratickému občanství založeném na právech a odpovědnosti občanů* má výchova k demokratickému občanství zahrnovat následující:⁶³

- měla by být založena na celoživotním vzdělávání a participačním procesu rozvíjeném v různých kontextech
- připravuje k aktivní spoluúčasti na veřejném životě a vede k zodpovědnému utváření vlastní budoucnosti i budoucnosti celé společnosti
- jejím cílem je vštípit kulturu lidských práv, respektování těchto práv a pochopení odpovědnosti, které z nich vyplývají
- vede k životu v multikulturní společnosti a vzájemné tolerantnosti
- posiluje sociální soudržnost, vzájemné porozumění a solidaritu
- musí zahrnovat všechny věkové skupiny a společenské okruhy

5.1 Přínos a doporučené očekávané výstupy průřezového tématu **Výchova demokratického občana**

RVP ZV⁶⁴ vymezuje přínos Výchovy demokratického občana takto:

- v oblasti vědomostí, dovedností a schopností vede žáky k:
  - aktivnímu obhajování a dodržování lidských práv a svobod
  - pochopení významu řádu, pravidel a zákonů
  - participaci na rozhodnutích celku, odpovědnosti za tato rozhodnutí a uvědomění si jejich důsledků
  - rozvíjení komunikativních, formulačních, argumentačních, dialogických a prezentačních schopností a dovedností

---

⁶² BRANDER, Patricia, Peter KRAPF a Wiltrud WEIDINGER. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Vyd. 1. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Eva Potužníková, Martin Potužník. Praha: Argo, 2006, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-720-3827-3.

⁶³ RADA EVROPY. *Deklarace a program výchovy k demokratickému občanství založenému na právech a odpovědnosti občanů*. Strasburg: 1999. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/rada-evropy>.

⁶⁴ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni->, str. 84.

- rozvoji empatie, aktivnímu naslouchání a spravedlivému posuzování
- uvažování o problémech v širších souvislostech a ke kritickému myšlení
- v oblasti postojů a hodnot vede k:
  - otevřenému a aktivnímu postoji v životě
  - úctě k zákonům
  - disciplinovanosti a sebekritice
  - sebeúctě a sebedůvěře, samostatnosti a angažovanosti
  - utváření hodnot (spravedlnost, svoboda, solidarita, tolerance, odpovědnost)
  - rozvíjení schopnosti zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů
  - ohleduplnosti a ochotě pomáhat slabším
  - posuzování a hodnocení společenských jevů, procesů, událostí a problémů z pohledu lokálního, národního, evropského a globálního
  - respektování kulturních, etnických a jiných odlišností
  - asertivnímu jednání a ke schopnosti kompromisu

V publikaci *Doporučené očekávané výstupy* jsou vědomosti, dovednosti, postoje a hodnoty více konkretizovány a rozepsány podle tematických okruhů. Jedná se o metodickou podporu pro učitele základních škol.

V tematickém okruhu Občanská společnost a škola by žák měl rozvíjet svůj potenciál participujícího jedince, měl by pochopit význam autority, fungování žákovského parlamentu (rady, samosprávy), měl by se aktivně účastnit dění ve škole a zapojit do toho i svoji rodinu. Mezi konkrétní doporučené očekávané výstupy patří např. *„diskutuje o demokratických principech a hodnotách v životě školy, organizuje činnost (podílí se na organizaci činnosti) samosprávných žákovských orgánů ve škole/třídě/jiné školní sociální skupině a připraví prezentaci výsledků své činnosti různorodými technikami.“*⁶⁵

V tematickém okruhu Občan, občanská společnost a stát se dále rozvíjí žákovi schopnosti participace, nyní už jako občana, měl by znát pojem občan, rozvíjí se jeho kritické myšlení a schopnost uplatňovat své morální jednání ve vzájemných vztazích, měl by porozumět občanské společnosti a jejímu fungování, rozpoznat demokratické principy a hodnoty a rozpoznat chování, které tyto principy a hodnoty porušuje. Ke konkrétním doporučeným očekávaným výstupům patří např. *„definuje pojem občan,*

⁶⁵ PASTOROVÁ, M. a kol. *Doporučené očekávané výstupy. Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách.* Praha: VÚP, 2011, str. 25.

občanská společnost a stát, uvede vztah mezi normami Listiny základních práv a svobod a úlohami občana v demokratické společnosti, uvede výhody a nevýhody angažovanosti občana a jeho zainteresovanosti na zájmu celku.“⁶⁶

V třetím tematickém okruhu Formy participace občanů v politickém životě si má žák uvědomit, že participace neznamená pouze volební právo (aktivní, pasivní), ale že je možné využívat širšího prostoru pro vyjadřování a prosazování názorů, očekávání a zájmů jednotlivců a skupin, měl by rozvíjet schopnost odpovědně prosazovat sociální hodnoty a praktikovat sociální, náboženské, kulturní i jiné aktivity, dále by měl rozvíjet schopnost dobře se orientovat v problémech současného politického dění. Doporučené očekávané výstupy jsou např. *„uvede příklady jednotlivých organizací konajících obecně prospěšnou činnost, navrhne žákovskou iniciativu vytvořenou s cílem prosadit konkrétní zájem ve prospěch potřebných.*“⁶⁷

V posledním tematickém okruhu Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování je dán důraz na výchovu k ústavnosti a k právním základům státu, žák konkretizuje a ilustruje způsob rozhodování a řešení konfliktů v politických, společenských a skupinových problémech (i v osobním životě), rozvíjí se umění naslouchat (i těm, kteří mají jiný názor), ochota a vůle ke konstruktivním kompromisům a vzájemná tolerance a zdůrazňuje se, že se tím neopouští demokratický způsob rozhodování. Doporučené očekávané výstupy jsou např. *„zorganizuje projekt nebo se účastní projektu, který podporuje demokratické způsoby řešení veřejného problému, analyzuje text Ústavy České republiky a podle zadání v jejích jednotlivých částech specifikuje demokratické principy a hodnoty a základní lidská práva a svobody.*“⁶⁸

5.2 Základní pojmy Výchovy demokratického občana

Demokracie

Pro pojem demokracie existuje velké množství definic. Žákům bychom měli říci nejen definici, ale zejména vysvětlit, co demokracie znamená a jak vypadá v praxi.

„Demokracie je systém tvorby pravidel pro soužití skupiny lidí. Slovo demokracie pochází z řeckých slov demos (lid) a kratos (moc). Proto se demokracie

---

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ PASTOROVÁ, M. a kol. *Doporučené očekávané výstupy. Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách.* Praha: VÚP, 2011, str. 25

⁶⁸ Tamtéž, str. 30

často definuje jako „vláda lidu“ čili jako systém, v němž pravidla vytvářejí ti, kteří se jimi mají řídit.“⁶⁹

R. Gollob definuje demokracii pomocí citátu A. Lincolna, podle něhož je demokracie „vláda lidu prostřednictvím lidu pro lid.“⁷⁰ V uvedeném citátu se skrývají tři definice (mohli bychom mluvit spíše o znacích) demokracie:

- vláda lidu – moc pochází z lidu
- vláda prostřednictvím lidu – moc je uplatnitelná prostřednictvím volených zástupců nebo přímo občanů
- vláda pro lid – uplatňování moci v zájmu lidu (obecné blaho)

K. O'Shea definuje demokracii inovativně jako formu společenského soužití, pro kterou je důležitá svoboda a možnost volby různých řešení. Tradiční pojetí demokracie jako formy vlády a politického systému, který je postaven na úloze občanů, coby voličů konfrontuje s myšlenkou participace a participativní demokracie.⁷¹

Mezi klíčové prvky soudobé demokracie (v pojetí politického systému) patří:⁷²

- ústavu
- zachovávání lidských práv
- rovné právní postavení všech občanů
- všeobecné volební právo
- účast občanů na veřejném životě
- pluralita a soutěžení zájmů a politických cílů
- parlament
- vláda většiny
- brzdy a protiváhy
- dočasný ráz pravomocí

Demokracie je náročný politický systém, který je závislý na aktivním zapojení svých občanů a jejich podpoře. Dává lidem větší svobodu než jakýkoli jiný systém vládnutí.

---

⁶⁹ BRANDER, Patricia, Peter KRAPF a Wiltrud WEIDINGER. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Vyd. 1. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Eva Potužníková, Martin Potužník. Praha: Argo, 2006, 422 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-720-3827-3, str. 326

⁷⁰ GOLLOB, R., KRAPF, P., WEIDINGER, W. *Vzděláváním k demokracii. Podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům*. Brno: MU, 2012, str. 15.

⁷¹ O'SHEA, Karen. *Slovník pojmů k výchově k demokratickému občanství: výchova k demokratickému občanství 2001-2004: rozvoj vzájemného porozumění*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

⁷² GOLLOB, R., KRAPF, P., WEIDINGER, W. *Vzděláváním k demokracii. Podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům*. Brno: MU, 2012, str. 15.

Participace

Participace znamená zapojení do veřejného dění na různých úrovních, sledování veřejných diskusí a vstupování do nich.⁷³

Participace „umožňuje člověku zaujmout místo ve společnosti, aby se pak mohl aktivně podílet na jejím rozvoji, ať už na jakékoli úrovni.“⁷⁴ Zapojení do veřejných rozhodovacích procesů je základním právem každého člověka a tato aktivní účast na veřejném dění je zásadní podmínkou demokratické rovnováhy. Jedná se o ochotu a schopnost jednotlivců spolupracovat navzájem mezi sebou i spolu s institucemi. Žáci by tuto schopnost měli získat a nacvičit prostřednictvím participace samotné, nikoli učením se o participaci. Ve výchově demokratického občana bychom proto měli nabízet příležitosti k participaci a rozvíjet schopnost zapojit se do veřejného dění.⁷⁵

Lidská práva

Lidská práva „se týkají plného rozvoje lidského potenciálu a mezilidských vztahů jakož i výčtu závazků, které mají členské státy vůči svým občanům.“⁷⁶ Mezi důležité dokumenty, které se týkají lidských práv, patří Všeobecná deklarace lidských práv, Evropská úmluva o lidských právech a Úmluva o právech dítěte.

Dříve se lidských práv týkala pouze občanská a politická oblast, v dnešní době zahrnují lidská práva i oblast sociální, kulturní a ekonomickou. Mezinárodní společenství nyní uznává tři různé „generace“ práv pokrývající různé aspekty lidské činnosti:⁷⁷

1. První generace – patří sem občanská a politická práva
2. Druhá generace – patří sem sociální, ekonomická a kulturní práva
3. Třetí generace – patří sem kolektivní práva, tzv. „rodící se“ práva, nejsou ještě zcela přijímána a uznávána

---

⁷³ MATĚJKA, O., HOTOVÝ, F. *Výchova k občanství. Doplnující koncepce k současnému kurikulu*. Brno: MU, 2012.

⁷⁴ O'SHEA, Karen. *Slovník pojmů k výchově k demokratickému občanství: výchova k demokratickému občanství 2001-2004: rozvoj vzájemného porozumění*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, str. 20.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, str. 10.

⁷⁷ BRANDE, Patricia, Peter KRAPF a Wiltrud WEIDINGER. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Vyd. 1. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Eva Potužníková, Martin Potužník. Praha: Argo, 2006, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-720-3827-3.

Lidská práva ovlivňují náš život po všech stránkách, proto je důležité vychovávat mladé lidi k respektování lidských práv. P. Brander uvádí cíle výchovy k lidským právům.⁷⁸

- uvědomit si existenci lidských práv, porozumět jim a umět rozpoznat, kdy dochází k jejich porušování
- rozvíjet schopnosti a dovednosti nutné pro ochranu lidských práv
- prohloubit respekt k lidským právům a zamezit jejich záměrné porušování

Lidskými právy se zabývá i Rada Evropy a definuje výchovu k lidským právům jako „vzdělávání, školení, šíření povědomí, informování, praktiky a aktivity, jež studujícím poskytují znalosti, dovednosti a porozumění a rozvíjejí jejich postoje a chování tak, aby byli schopni přispívat k budování a obraně všeobecné kultury lidských práv ve společnosti s ohledem na prosazování a ochranu lidských práv a základních svobod.“⁷⁹

Výchova k demokratickému občanství a výchova k lidským právům jsou dvě vzájemně propojené a doplňující se oblasti. Výchova k lidským právům se zabývá širším spektrem lidských práv a základních svobod v rámci všech oblastí lidského života. Výchova k demokratickému občanství se zabývá zejména demokratickými právy a povinnostmi a participací na veřejném dění ve společnosti.

R. Gollob uvádí, že „demokracie je založena na normách a zásadách lidských práv. Lidská práva jsou někdy špatně chápána jako systém, ve kterém mají jednotlivci naprostou svobodu. Tak tomu ovšem není.“⁸⁰ Lidská práva jsou od lidských bytostí neoddělitelná, avšak nejsou absolutní.

6 Analýza učebnic občanské výchovy z pohledu Výchovy demokratického občana

V této kapitole se věnujeme analýze učebnic občanské výchovy. Kritérium, které jsem si zvolila pro výběr učebnic, bylo, že musí mít platnou doložku MŠMT. Toto kritérium splňují dvě sady učebnic a to učebnice Občanská výchova s blokem Rodinná

---

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ RADA EVROPY. *Deklarace a program výchovy k demokratickému občanství založenému na právech a odpovědnosti občanů*. Strasburg: 1999. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/rada-evropy>.

⁸⁰ GOLLOB, R., KRAPF, P., WEIDINGER, W. *Vzděláváním k demokracii. Podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům*. Brno: MU, 2012, str. 15.

výchova od nakladatelství Fraus a učebnice *Výchova k občanství* od nakladatelství Nová škola. Cílem analýzy učebnic občanské výchovy bylo zjistit, jakým způsobem a jak dostatečně je zde zpracováno průřezové téma výchova demokratického občana. Učebnice by měly být pro pedagoga i žáka hlavním zdrojem informací. Většina učitelů občanské výchovy kromě učebnic vyhledává i jinou literaturu související s tématem a v dnešní době jsou nedílnou součástí výuky i internetové zdroje. Proto v závěru kapitoly uvedeme doplňující literaturu, kterou lze doporučit pro výuku *Výchovy demokratického občana* a dostupné internetové zdroje.

6.1 Učebnice Občanská výchova s blokem Rodinná výchova – nakladatelství Fraus

Učebnice *Občanské výchovy s blokem Rodinné výchovy* od nakladatelství Fraus pro 6. – 9. ročník je doplněna praktickou *Příručkou učitele*. Pomáhá učitelům při formulaci výchovně vzdělávacích cílů a obsahuje náměty, pro efektivní dosažení výchovně vzdělávacích cílů. Součástí příruček jsou pracovní listy.

Každá učebnice je rozdělena na blok občanské výchovy a blok rodinné výchovy. Témata se navzájem doplňují a prolínají. S učebnicemi má autorka diplomové práce vlastní zkušenosti, pracovala s nimi při souvislé pedagogické praxi na ZŠ Volyně. Vyhovovala jí jejich názornost, na druhé straně oproti jiným učebnicím je zde mnohem méně textu, takže pedagog si některé informace musí dohledávat.

Občanská výchova pro 6. ročník

V učebnici pro 6. ročník je průřezové téma *Výchova demokratického občana* zpracováno v pěti kapitolách. V kapitole *Život ve škole* se žák seznamuje se školním řádem a je poučen, že se na tvorbě těchto pravidel může podílet prostřednictvím školního parlamentu. Je zde také zdůrazněno dodržování pravidel. V kapitole *Domov je tam, kde...* se žákovi představuje pojem obec, obecní zastupitelstvo, obecní rada, seznamuje se s druhy obcí a s celkovým chodem obce jako základní jednotky samosprávy státu. V kapitole *Má vlast* si žák opakuje státní symboly a seznámí se s Českou republikou jako demokratickým právním státem, je mu představena státní moc: moc zákonodárná, výkonná a soudní a je vysvětleno, proč je státní moc rozdělena do těchto tří složek. V kapitole *Z historie...* se apeluje na základní údaje z historie země, které by každý občan měl znát. Nejvíce se průřezového tématu *výchova demokratického občana* dotýká kapitola *Miniúvod do lidských práv*, ve které se nejprve

žák seznamuje s principy soužití s minoritami, zdůrazňuje se zde rovnost všech lidí. Zmiňuje se Všeobecná deklarace lidských práv, hodně se zde pracuje s právy dětí. Zdůrazňuje se, že z každého práva vyplývají i povinnosti. Žáci se učí způsoby řešení konfliktů. V učebnici jsou zpracovány všechny čtyři tematické okruhy průřezového tématu výchova demokratického občana (Občanská společnost a škola, Občan, občanská společnost a stát, Formy participace občanů v politickém životě, Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování).

Žáci jsou v učebnici neustále vyzýváni k aktivitě mnoha otázkami, které se týkají jak tématu, tak i mezipředmětových vztahů. Např. „Jaká máme práva a povinnosti? Co by se ve vaší škole dalo vylepšit? Jsou jim zadávány různé úkoly, např. Vysvětli: úmyslné pohanění vlajky,...“⁸¹ Žáci jsou vyzýváni k diskusi mezi sebou, např. „Víš, co potřebují všechny děti na světě? Své nápady prodiskutuj se spolužákem.“⁸² Jsou jim prezentovány různé situace, nad kterými se musejí zamyslet. V některých kapitolách se objevuje metoda brainwritting, např. „Napiš všechno, co se ti vybaví, když slyšíš slovo „konflikt“.“⁸³ Viditelnou snahou autorů je, aby si každý žák udělal na probírané téma vlastní názor a uměl ho obhájit.

Naplněné očekávané výstupy z RVP ZV⁸⁴:

- objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání
- rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu
- zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi a v situacích ohrožení
- uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem

---

⁸¹ JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. upravené vyd. Plzeň: Fraus, 2009, ISBN 978-807-2388-868.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. upravené vyd. Plzeň: Fraus, 2009, ISBN 978-807-2388-868.

- objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám
- rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti
- posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci
- rozlišuje nejčastější typy a formy států a na příkladech porovná jejich znaky
- rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu
- přiměřeně uplatňuje svá práva a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod
- dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují a uvědomuje si rizika jejich porušování

Občanská výchova pro 7. ročník

V učebnici pro 7. ročník je Výchova demokratického občana zpracována ve třech kapitolách. V kapitole *Život mezi lidmi* se opakovaně probírá školní parlament, cílem kapitoly je vést žáky ke spolupráci, účelné komunikaci a uvědomění si, že mají možnost aktivně ovlivňovat život ve škole. V kapitole *Řízení společnosti* je představen stát jako významná autorita. Je zde vysvětleno, co to je stát, jaké má úkoly, jaké existují formy státu. Plynule se naváže na téma demokracie a nejdůležitější princip demokracie – volby. Rozebírá se volební právo a způsoby začlenění obyvatel do veřejného života. V kapitole *Lidská práva v dokumentech* se rozšiřují informace o Všeobecné deklaraci lidských práv, o které se žáci dozvěděli už v 6. ročníku. Je zde stručně popsán její vznik a na konci kapitoly je uvedena zjednodušená verze Všeobecné deklarace lidských práv. Celá kapitola se tímto tématem intenzivně zabývá, zejména rovností mezi lidmi a svobodou. Kromě tohoto dokumentu je zde zmíněna i Listina základních práv a svobod České republiky. I v této učebnici jsou zpracovány všechny čtyři tematické okruhy průřezového tématu výchova demokratického občana.

Některé otázky se týkají již známých informací z učebnice občanské výchovy pro 6. ročník, je zde tedy zřejmá návaznost učebnic, např. „Pokus se vlastními slovy vysvětlit, co je to stát. Kterými složkami je stát tvořen? Žáci dostávají různé praktické úkoly, např. Uspořádejte volby. Otázky se dotýkají i osobního života žáků např. Jakým způsobem se ty a tvoji nejbližší zapojujete do života v obci?“⁸⁵ Opakované se objevují návrhy na diskuze a metoda brainwrittingu. Žáci mají často pracovat ve skupině.

Naplněné očekávané výstupy z RVP ZV⁸⁶:

- rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu

---

⁸⁵ JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 128 s. ISBN 80-723-8325-6.

⁸⁶ JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 128 s. ISBN 80-723-8325-6.

- zhodnotí a na příkladech doloží význam vzájemné solidarity mezi lidmi, vyjádří své možnosti, jak může v případě potřeby pomáhat lidem v nouzi a v situacích ohrožení
- uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem
- objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám
- posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci
- rozlišuje nejčastější typy a formy států a na příkladech porovná jejich znaky
- rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu
- vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů
- přiměřeně uplatňuje svá práva a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod

Občanská výchova pro 8. ročník

V učebnici pro 8. ročník ZŠ je výchova demokratického občana soustředěna pouze do jedné kapitoly s názvem *Právní minimum*. Již v sedmém ročníku se žáci seznámili s pojmem morálka, v této učebnici se na téma navazuje a dále se rozvíjí do hloubky. Vyjasňuje se termín morální norma, právní norma, právní vztahy, osoba fyzická a právnická, právní způsobilost, a právní zástupce. Žáci se učí rozlišovat právní odvětví, právní předpisy a právní normy, seznamují se nově s druhy právních odvětví a právním řádem. Dalším dílčím tématem je Ústava a státní moc. Tato témata znají žáci už z nižších ročníků, zde se jim učebnice věnuje detailněji. Podrobně je popsáno, jak si volíme zástupce do parlamentu, jak se schvaluje zákon, k čemu slouží vláda a kým je tvořena, jaké jsou pravomoci prezidenta, k čemu slouží moc soudní a jak vypadá čtyřstupňová soustava soudů. Opakovaně se připomínají základní práva a svobody, několik vět je zde věnováno ombudsmanovi. Poslední dílčí oblast je věnována politice, zejména politickému spektru a uvědoměním si, co jsou politické strany a o co usilují. Apeluje se na zodpovědné využívání našeho volebního práva. Do tohoto dílu učebnice jsou také zahrnuty všechny čtyři tematické okruhy průřezového tématu výchova demokratického občana, nicméně tematický okruh Občanská společnost a škola je zde výrazně zatlačen do pozadí. V podstatě se tomuto tématu věnuje pouze aktivita, kdy si žáci mají vytvořit listinu zásad své třídy.

Po metodické stránce je učebnice stejná jako předchozí díly. V tomto dílu se nachází více praktických úkolů. Větší důraz je kladen na metodu diskuze. Většina úkolů a cvičení vychází ze skutečných situací. Žáci mají možnost pracovat jak samostatně, tak i ve skupině. Učebnice také často žáky vyzývají k dohledání různých informací.

Naplněné očekávané výstupy RVP ZV⁸⁷:

- rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu
- objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám
- rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti

---

⁸⁷ JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. 2., aktualiz. vyd.* Plzeň: Fraus, 2011, 144 s. ISBN 978-807-2383-177.

- rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu
- vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů
- přiměřeně uplatňuje svá práva a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod
- objasní význam právní úpravy důležitých vztahů – vlastnictví, pracovní poměr, manželství
- provádí jednoduché právní úkony a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravujících občanskoprávní vztahy – osobní přeprava; koupě, oprava či pronájem věci
- dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují a uvědomuje si rizika jejich porušování
- rozlišuje a porovnává úkoly orgánů právní ochrany občanů, uvede příklady jejich činnosti a spolupráce při postihování trestných činů

Občanská výchova pro 9. ročník

V devátém ročníku se mladý člověk musí připravit na to, stát se samostatnějším a začlenit se nějakým způsobem do veřejného života. Dostane občanský průkaz a přibudou mu nejenom určitá práva, ale i povinnosti. Proto je v posledním díle učebnice občanské výchovy na průřezové téma výchova demokratického občana kladen velký důraz. Tématu je věnováno pět prvních kapitol. V první kapitole s názvem *Občan* se rozebírá nejprve vztah jedince ke své obci a dále vztah jedince k státu. Žáci se dovídají o petičním právu a jsou vybízeni zkusit si napsat svoji vlastní petici, jsou poučeni, k čemu slouží úřady a jak se na nich mají chovat, co je občanský průkaz a jak a kdo se může stát občanem státu, jaké máme způsoby protestu. V kapitole *Občan a právo* je opakovaně připomenut právní řád a odvětví práva. Více do hloubky se probírají občanskoprávní vztahy, detailně se žáci seznamují s různými druhy smluv. V následující kapitole *Právní ochrana* se žáci seznamují s orgány právní ochrany, jaké mohou být uděleny sankce, co jsou to přestupky a jak probíhá správní řízení, jak probíhá občanské soudní řízení, přechází se až k trestným činům. V kapitole *V pracovním poměru* se žáci seznamují se zákoníkem práce a pracovněprávními vztahy. V kapitole *Rodina a zákony* je shrnuto, jaký vztah je mezi rodinou a státem. V této učebnici se zase objevují všechny tematické okruhy výchovy demokratického občana, tentokrát je zde však důraz kladen zejména na okruh Občanská společnost a škola, kterému se předchozí díl učebnice věnoval pouze okrajově.

V metodické oblasti je velký důraz na praktické dovednosti a tvorbu postojů, je zde velké množství úkolů nejen pro samostatné vypracování, ale zejména témata k diskuzi, žáci jsou podněcováni k časté spolupráci, pobízejí se k vyjadřování vlastních názorů, zkoušejí si situace z reálného života formou hraní scének. V učebnici jsou použity úryvky nebo články z novin a časopisů, což zdůrazňuje propojení tématu a skutečného života.

Naplněné očekávané výstupy RVP ZV⁸⁸:

- rozlišuje nejčastější typy a formy států na příkladech porovnává jejich znaky

---

⁸⁸ JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. aktual. vyd. Plzeň: Fraus, 2013, 152 s. ISBN 978-807-2389-995.

- rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu
- objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů
- vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat běžný život občanů
- přiměřeně uplatňuje svá práva a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod
- objasní význam právní úpravy důležitých vztahů (vlastnictví, pracovní poměr, manželství)
- provádí jednoduché právní úkony a chápe jejich důsledky, uvede příklady některých smluv upravujících občanskoprávní vztahy – osobní přeprava; koupě, oprava či pronájem věci
- dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomuje si rizika jejich porušování
- rozlišuje a porovnává úkoly orgánů právní ochrany občanů, uvede příklady jejich činnosti a spolupráce při postihování trestných činů
- rozpozná protiprávní jednání, rozliší přestupek a trestný čin, uvede jejich příklady

Přehled kapitol, ve kterých je zpracováno průřezové téma, dle ročníků - Fraus

6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Život ve škole	Život mezi lidmi	Právní minimum	Občan
Domov je tam, kde....	Řízení společnosti		Občan a právo
Má vlast	Lidská práva v dokumentech		Právní ochrana
Z historie...			V pracovním poměru
Miniúvod do lidských práv			Rodina a zákony

Tabulka č. 1

6.2 Výchova k občanství – nakladatelství Nová škola

Učebnice Výchova k občanství od nakladatelství Nová škola vycházejí ze Standardu základního vzdělávání a jsou koncipovány v souladu s RVP ZV. Učebnice kladou důraz na propojení učiva s praktickým životem, žáci jsou vedeni k tomu, aby při osvojování učiva vycházeli z vlastních zkušeností. Oproti učebnicím od nakladatelství Fraus je zde o něco méně obrázků a větší množství textu. V úvodu každé kapitoly se nachází motivační text. V současné době pokrývá učebnice Výchova k občanství od nakladatelství Nová škola všechny čtyři ročníky 2. stupně ZŠ.

Výchova k občanství pro 6. ročník

V učebnici je Výchova demokratického občana zpracována ve dvou velkých kapitolách, které se dále rozdělují do osmi podkapitol. Jedná se o kapitoly *Život mezi lidmi* a *Místo, kde žiji*. Nejprve se žáci seznamují s pravidly společenského života. Dále jsou poskytnuty informace o lidských právech, pracuje se zde s dětskými právy, zmiňuje se Všeobecná deklarace lidských práv. Navazuje podkapitola porušování lidských práv ve formě šikany.

V další kapitole autoři plynule přecházejí od života doma k životu v obci. Žáci se dozvědí co je obec a obecní samospráva a jaké má úkoly. Téma pokračuje učební látkou o krajích a krajské samosprávě. Následuje dílčí téma stát a státní symboly České republiky. Pokračuje se tématem národnost a státní občanství. Jsou zde zmíněny všechny tematické okruhy průřezového tématu výchova demokratického občana.

Po metodické stránce je učebnice podobná učebnicím od nakladatelství Fraus. Jsou zde naformulované otázky, které vedou žáky k zamyšlení nad probíraným tématem a otázky kontrolní, které zjišťují, co už žák o dané problematice ví. Žáci jsou vyzýváni k aktivitě i zamyšlení, např. „Napište úvahu o tom, jak by podle vás vypadala společnost, kdyby neexistovala pravidla. Své úvahy si navzájem porovnejte“.⁸⁹ Důraz je tady kladen i na spolupráci dětí mezi sebou. Aktivity směřují k propojení školy a reálného života, např. „Vezměte si noviny a podívejte se do zpráv z domova i ze světa“.⁹⁰ Není zde kladen důraz na memorování pouček, např. „Vlastními slovy řekněte,

---

⁸⁹ SKÁCELOVÁ, Jana, MRÁZOVÁ, Lenka. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. 3. vyd. Brno: Nová škola, 2010, Duhová řada. ISBN 978-807-2891-276.

⁹⁰ Tamtéž.

co znamenají lidská práva“.⁹¹ Žáci jsou často vyzýváni k diskuzím. V učebnici je velké množství odkazů na internetové stránky, např. „Zajímá vás, jak jste na tom se znalostí dětských práv? Otestujte se! (Viz <http://www.detskaprava.cz/nactileti/test.htm>)“.⁹² Na konci každé kapitoly je shrnující opakování formou pracovního listu. Učebnice jsou opravdu zaměřené na život v reálném světě, většina úkolů se týkají vlastních zkušeností žáků, jsou směřováni, aby si hledali další informace o tématu nejen v učebnicích, knihách a internetu, ale i po praktické stránce, např. „Snažte se najít co nejvíce situací, kdy se setkáváme s činností obecního úřadu.“ nebo „Uspořádejte se třídou exkurzi na obecní úřad. Zeptejte se na vše, co byste o jeho fungování chtěli vědět a s čím jako třída můžete pomoci“.⁹³

Naplněné očekávané výstupy RVP ZV⁹⁴:

- uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v jemu blízkých konkrétních životních situacích
- snaží se řešit neshody a konflikty klidným, nenásilným způsobem
- zapojuje se do společných činností ve třídě, ve škole i v dalších organizacích
- objasní význam pravidel pro soužití v menších skupinách, je schopen tato pravidla aktivně navrhopvat a uplatňovat
- rozpozná projevy porušování dětských práv, šikany a násilného chování, ví, jak se zachovat a kam se obrátit s žádostí o pomoc
- uvede, jaká je náplň činnosti obecního zastupitelstva, ví, s jakými problémy se můžeme obracet na obecní úřad
- umí navrhnout způsoby prezentace své obce a ví, kde sídlí krajský úřad a kdo stojí v jeho čele
- dokáže popsat státní symboly ČR, uvede, kde jsou umístěny a při jakých příležitostech se používají
- vysvětlí rozdíl mezi národností a státním občanství
- prokáže, že pochopil pojmy „vlast“ a „vlastenectví“
- objasní, proč je potřeba respektovat jiné národy a národnosti

---

⁹¹ SKÁCELOVÁ, Jana, MRÁZOVÁ, Lenka. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. 3. vyd. Brno: Nová škola, 2010, Duhová řada. ISBN 978-807-2891-276.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

Výchova k občanství pro 7. ročník

V učebnici pro 7. ročník je výchova demokratického občana také zpracována ve dvou kapitolách. V kapitole *Kam patřím a Já a společenský systém*. V první kapitole jsou informace zaměřeny na život a komunikaci ve škole a školní třídě. Podtémata se týkají školního řádu, pravidel chování, právních norem a morálních pravidel a důsledků porušování pravidel a norem.

V druhé kapitole se informace zaměřují na Českou republiku jako demokratický stát, je zde vysvětlena a rozdělena státní moc. Detailně je zde zpracováno téma národnostních menšin, jsou uvedeny a popsány národnostní menšiny žijící v České republice. Téma je zde zpracováno podle názoru autorky diplomové práce lépe než v učebnicích od nakladatelství Fraus. Opakovaně se vysvětluje pojem vlastenectví a rozšiřují se informace o základních lidských právech, velká část textu a aktivit je věnována Všeobecné deklaraci lidských práv, Listině základních práv a svobod České republiky a jejich porušování. Jsou zde také uvedena všechny tematické okruhy průřezového tématu Výchovy demokratického občana

Mezi doporučenými metodami figurují diskuze, práce ve skupinkách, modelové situace, práce s textem, hraní rolí, práce s médii (denní tisk, internet). V učebnici je i velké množství přehledných grafů, které pomáhají při shrnutí uvedených informací.

Naplněné očekávané výstupy RVP ZV⁹⁵:

- objasní nutnost pravidel pro život ve škole a ve společnosti
- uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace
- uvědomuje si důsledky porušování pravidel pro sebe i své okolí
- je schopen vysvětlit význam základních státoprávních pojmů: stát, prezident, parlament, vláda
- objasní základní rozdělení moci ve státě a uvede příklady orgánů a institucí
- charakterizuje menšiny žijící v České republice
- rozpozná národnostní, rasové, náboženské a jiné projevy lidské nesnášenlivosti
- objasní nutnost vzájemné tolerance a respektu pro život ve společnosti

---

⁹⁵ LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. 3. vyd. Brno: Nová škola, 2013, 79 s. Duhová řada. ISBN 978-807-2895-168.

- uvede základní dokumenty upravující lidská práva
- vysvětlí, jaký význam má pro život člověka a společnosti dodržování lidských práv
- vyjádří svůj osobní postoj k výše uvedeným problémům a hledá způsoby řešení
- diskutuje o tom, kde a jak se člověk může domáhat svých práv

Výchova k občanství pro 8. ročník

V učebnicích pro 8. ročník je výchova demokratického občana soustředěna do jedné velké kapitoly s názvem *Člověk ve státě*. Kapitola má pět podkapitol. První podkapitola se věnuje pojmu stát, vysvětluje funkce státu, uvádí typy států, téma je zde rozpracováno detailněji než v učebnicích nakladatelství Fraus. V druhé podkapitole se autoři zaměřují na demokracii a zasazují ji do českého prostředí. Navazuje téma o politických stranách. Další podkapitola je věnována pojmu občan. Uvádí, co znamená být občanem a základní práva a povinnosti občana v demokratickém státě. Tématem předposlední kapitoly je Ústava České republiky, zde je důsledně zpracováno a rozebráno všech osm hlav Ústavy. Poslední podkapitola se věnuje právnímu řádu České republiky. Obsahuje informace o právních vztazích a právních normách, jsou zde rozdělena právní odvětví, vysvětlen rozdíl mezi přestupkem a trestným činem. V tomto dílu učebnice jsou znova zpracovány všechny čtyři tematické okruhy výchovy demokratického občana. Okruh Občanská společnost a škola je zde zmíněn minimálně. Naopak se učebnice intenzivně věnuje tematickému okruhu Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování a Občan, občanská společnost a stát.

Žák je zde neustále vybízen k vyhledávání dalších informací a jejich využívání v praktickém životě, jsou před něj předkládány problémové situace, pro které hledá vhodná řešení, je vybízen, aby si vytvořil vlastní názor na probírané učivo a dokázal vhodně argumentovat. Je zde prostor i pro projektové vyučování, na konci učebnice jsou autory navrženy projekty, s průřezovým tématem výchova demokratického občana souvisí projekt s názvem „Jít volit je důležité!“⁹⁶

---

⁹⁶ LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. *Výchova k občanství: [učebnice pro 8. ročník]*. 2. vyd. Ilustrace Martin Bašar. Brno: Nová škola, 2012, Duhová řada. ISBN 978-807-2894-277.

Naplněné očekávané výstupy RVP ZV⁹⁷:

- popíše typy a formy států a uvede jejich příklady; charakterizuje základní funkce státu
- dokáže charakterizovat základní typy států podle formy vlády, způsobu vlády a správního uspořádání
- vyloží znaky demokratického způsobu rozhodování ve státě, vysvětlí smysl voleb do zastupitelských orgánů
- objasní práva a povinnosti občana České republiky, popíše způsoby nabytí a pozbytí státního občanství
- dokáže objasnit základní funkce ústavy, vyjmenuje části Ústavy České republiky a popíše jejich obsah
- popíše význam právního řádu pro život společnosti, charakterizuje jednotlivá právní odvětví, vysvětlí rozdíl mezi morálními a právními normami
- vyjmenuje orgány právní ochrany občanů a popíše soustavu soudů v České republice
- dokáže rozpoznat základní rozdíl mezi přestupkem a trestným činem
- objasní pravidla nutná pro dodržování zásad ochrany duševního vlastnictví

Výchova k občanství pro 9. ročník

V této učebnici jsem nenašla téměř žádné souvislé informace, které by rozvíjelo průřezové téma Výchova demokratického občana. V kapitole *Národní hospodářství* a její podkapitole Státní rozpočet se žáci dozvědí, že státní rozpočet vytváří Ministerstvo financí a vydává ho v podobě zákona. Žáci si osvojí, kdo provádí hospodářskou politiku státu a kdo sestavuje rozpočet a čím je tvořen.

Při porovnávání těchto dvou řad učebnic se autorce lépe pracovalo s učebnicemi od nakladatelství Nová škola, ovšem naprosté vynechání průřezového tématu Výchova demokratického občana v devátém ročníku ji velmi překvapilo. Sada učebnic od nakladatelství Fraus naopak v devátém ročníku dbá na upevnění si informací a rozvíjení postojů a hodnot občanského uvědomění. Z tohoto důvodu by doporučila spíše řadu učebnic nakladatelství Fraus. Učebnice jednotlivých řad na sebe sice navazují, je ale

---

⁹⁷ Tamtéž.

možná i jejich kombinace, tedy jednu sadu mít jako základní učebnici a druhou jako doplňující.

Přehled kapitol a podkapitol, ve kterých je zpracována Výchova demokratického občana, dle ročníků – Nová škola

6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Život mezi lidmi (Pravidla pomáhají žít spolu, Pravidla pomáhají chránit, Když se pravidla nerespektují)	Kam patřím (Pravidla chování)	Člověk ve státě (Stát – jeho funkce a typy, O demokracii, Já – Občan, Ústava České republiky, Právní řád České republiky)	Národní hospodářství (Státní rozpočet)
Místo, kde žiji (Domov, Žiji v obci, Žiji v kraji, Žiji ve státě, Žili a žijí tu s námi)	Já a společenský systém (Česká republika – stát, ve kterém žiji, Žijí s námi, Vlastenectví, O lidských právech)		

Tabulka č. 2

V tabulce níže je vidět srovnání sad učebnic od nakladatelství Fraus a nakladatelství Nová škola z hlediska výskytu kapitol (případně podkapitol), ve kterých je zpracováno průřezové téma Výchova demokratického občana.

Srovnání sad učebnic podle výskytu kapitol, ve kterých je zpracováno VDO

	FRAUS	NOVÁ ŠKOLA
6. ročník	Život ve škole Domov je tam, kde... Má vlast Z historie Miniúvod do lidských práv	Život mezi lidmi (Pravidla pomáhají žít spolu, Pravidla pomáhají chránit, Když se pravidla nerespektují)

		Místo, kde žiji (Domov, Žiji v obci, Žiji v kraji, Žiji ve státě, Žili a žijí tu snámi)
7. ročník	Život mezi lidmi Řízení společnosti Lidská práva v dokumentech	Kam patřím (Pravidla chování) Já a společenský systém (Česká republika – stát, ve kterém žiji, Žijí s námi, Vlastenectví, O lidských právech)
8. ročník	Právní minimum	Člověk ve státě (Stát – jeho funkce a typy, O demokracii, Já – Občan, Ústava České republiky, Právní řád České republiky)
9. ročník	Občan Občan a právo Právní ochrana V pracovním poměru Rodina a zákony	Národní hospodářství (Státní rozpočet)

Tabulka č. 3

6.3 Doporučená doplňující literatura⁹⁸

V této kapitole doporučujeme pro učitele občanské výchovy vybrané materiály, z kterých mohou čerpat informace a inspiraci do výuky průřezového tématu Výchova demokratického občana. Pedagog tak může vyhledat a doplnit výuku o témata nebo metody, které jsou v učebnicích zpracovány a použity pouze okrajově nebo se v nich nevyskytují⁺. Nakladatelství Fraus ke svým učebnicím vydává i publikace zaměřené na

⁹⁸ Některé z těchto publikací jsou volně ke stažení na stránkách www.vychovakobcanstvi.cz. Mohou se také zdarma na uvedených stránkách objednat.

jednotlivá průřezová témata, prozatím je zpracováno pouze environmentální výchova a mediální výchova, částečně osobnostní a sociální výchova.

Kompas: Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům⁹⁹ (2006)

Přehledná příručka se zaměřuje výhradně na lidská práva, je zde jak teoretický základ, tak zejména návrhy vyučovacích hodin. Na začátku publikace jsou uvedeny aktivity vhodné na začátek hodiny jako motivace, dále jsou zpracovány časově náročnější výukové jednotky. Materiál je založen na metodách zážitkové pedagogiky a neformálních vzdělávacích přístupech. Publikaci zpracovala Rada Evropy. Aktivity jsou určeny pro žáky 1. a 2. stupně ZŠ.

POLITEIA – výchova demokratického občana (2008)¹⁰⁰

Jedná se o sadu pracovních listů, metodik, komiksů a animovaných příběhů. Materiál je určen žákům 2. stupně ZŠ. Jednotlivé aktivity by se měly vejít do jedné vyučovací hodiny. V pracovních listech je využita projektová výuka. Sada je zaměřena zejména prakticky na tematický okruh Občanská společnost a škola, soustředí se na demokratizaci školního klimatu. Pracovní sada je projektem společnosti GEMINI.

Život v demokracii: učební plány VDO/VLP pro 2. stupeň ZŠ¹⁰¹ (2012)

Publikace obsahuje devět učebních lekcí rozdělených po čtyřech vyučovacích hodinách. Plány jednotlivých hodin obsahují postupné pokyny včetně materiálů pro žáky a pracovní informace pro učitele. Publikace je přehledná, učitel může použít ve výuce celou učební lekci nebo si z ní vybrat určité hodiny, kterými doplní výuku. Je zde využito velké množství rozličných metod, např. diskuze, hraní rolí, práce s textem, kritické myšlení, brainstorming, výtvarné techniky.

Výuka demokracie: Sběrka modelových situací pro výchovu k demokratickému občanství a lidským právům¹⁰² (2012)

---

⁹⁹ BRANDER, Patricia, Peter KRAPF a Wiltrud WEIDINGER. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Vyd. 1. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Eva Potužníková, Martin Potužník. Praha: Argo, 2006, 422 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-720-3827-3.

¹⁰⁰ GEMINI O. S. *Politeia: Výchova demokratického občana*. Praha: Gemini o. s., 2008.

¹⁰¹ GOLLOB, Rolf a Peter KRAPF. *Život v demokracii: učební plány VDO/VLP pro druhý stupeň základních škol*. 1. vyd. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-6088-3.

Příručka je vydaná Radou Evropy. Obsahuje 47 aktivit pro výchovu k demokratickému občanství a lidským právům ve školách i mimo ni. Publikace je určena na 1. i 2. stupeň ZŠ. Aktivity se dají různě přizpůsobovat věku dětí. Jsou zde použity metody jako je brainstorming, práce s textem, podpora kritického myšlení, skupinová práce, vyhledávání informací. Aktivity jsou vypracovány tak, aby se vešly do jedné vyučovací hodiny.

Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům¹⁰³ (2012)

Jedná se o překlad publikace Rady Evropy. Příručka pomáhá učitelům zavádět tuto problematiku do vyučovacích hodin, jedná se o rady a tipy, neobsahuje konkrétní metody ani zpracované vyučovací hodiny. Obsahuje samostatné aktivity, které včleňuje do vyučovací jednotky vyučující. Publikace je určena pro 2. stupeň ZŠ.

Vzděláváním k demokracii¹⁰⁴ (2012)

Jedná se o první díl ze série příruček, které vydává Rada Evropy. Publikace je rozdělena do tří částí, které na sebe navzájem navazují. Je přehledná, zaměřená na metodickou podporu výuky (neobsahuje aktivity ani návrhy vyučovacích hodin.) Je určena učitelům a žákům 1. i 2. stupně ZŠ.

---

¹⁰² GOLLOB, Rolf a Peter KRAPF. *Výuka demokracie: sbírka modelových situací pro výchovu k demokratickému občanství a lidským právům*. 1. vyd. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-6089-0.

¹⁰³ BRETT, Peter, Pascale MOMPOINT-GAILLARD a Maria Helena SALEMA. *Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům: rámeček pro rozvoj kompetencí*. 1. vyd. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-5947-4.

¹⁰⁴ GOLLOB, Rolf, Peter KRAPF a Wiltrud WEIDINGER. *Vzděláváním k demokracii: podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům*. 1. vyd. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-5824-8.

Demokracie versus extremismus¹⁰⁵ (2013)

Publikace obsahuje aktivity a pracovní listy pro výchovu k aktivnímu občanství. Aktivity jsou velmi nápadité, jsou zde využity metody kritického myšlení. Publikace je určena spíše pro starší žáky, na 2. stupeň ZŠ a SŠ. Obsahově pokrývá všechny tematické okruhy průřezového tématu.

6.4 Internetové zdroje

V dnešní době většina učitelů používá internetové zdroje. Pro žáky i pedagogy je důležité, aby věděli, na jakých stránkách mohou materiály k průřezovému tématu výchova demokratického občana hledat. Proto v této kapitole uvádím několik internetových stránek, s kterými jsem měla možnost pracovat a které bych doporučila ostatním pedagogům:

Metodický portál Výchova k občanství

(www.vychovakobcanstvi.cz)

Jedná se o internetové stránky, na kterých je nejen velké množství informací, ale také materiálu k průřezovému tématu výchova demokratického občana. Publikace se mohou stáhnout přímo ze stránek v internetové podobě, nebo se objednájí a jsou doručeny zdarma v tištěné podobě. Jedná se o projekt Masarykovy univerzity, jehož smyslem je zavádění systematické podpory občanského vzdělávání nejen na ZŠ, ale také na gymnázia a další školy. Kromě vlastních příruček překládají i publikace vydávané Radou Evropy.

Metodický portál RVP

(www.rvp.cz)

Metodický portál vznikl jako hlavní metodická podpora učitelů při zavádění Rámcového vzdělávacího programu do škol. Není pouze zásobárnou informací a

---

¹⁰⁵ *Demokracie versus extremismus: výchova k aktivnímu občanství*. 1. vyd. Praha: Asi-milování, 2013, ISBN 978-809-0555-129.

materiálu, slouží i k vzájemným diskuzím mezi pedagogy a výměně zkušeností. Portál je od roku 2012 spravován Národním ústavem pro vzdělávání.

Varianty - vzdělávací program společnosti Člověk v tísni

(www.varianty.cz)

Na internetových stránkách je k dispozici v elektronické podobě množství publikací zaměřených na lidská práva.

Průřezová témata a čtenářství

(www.ptac.cz)

Stránky souvisí s projektem „Jak efektivně vyučovat průřezová témata a současně a současně rozvíjet čtenářství“. Impulzem pro vznik tohoto projektu byla nedostatečná čtenářská gramotnost českých školáků a zároveň zavádění RVP do škol. Najdeme zde zejména materiál na výuku, stránky nabízí přes dvě stě modelových lekcí pro výuku průřezových témat propojenou s rozvojem čtenářských dovedností. Materiál je určený pro 1. a 2. stupeň ZŠ.

Respekt neboli

(www.respektneboli.eu)

Jedná se o stránky, které byly založeny v rámci projektu Respekt neboli vzdělávacího programu Varianty (Člověk v tísni o.p.s.). Obsahují materiál zejména k tématu lidských práv, občanství, státu. Jsou určeny žákům a učitelům 2. stupně ZŠ a SŠ. Je zde detailní popis metod kritického myšlení.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část diplomové práce bude rozdělena do dvou kapitol. První kapitola bude obsahovat dotazníkové šetření, které bude zjišťovat, jakým způsobem (a jak efektivně) se uskutečňuje výuka Výchovy demokratického občana na 2. stupni ZŠ. Druhá část navazuje na analýzu učebnic a budou zde vytvořeny návrhy pracovních listů, ve kterých budou použity metody kritického myšlení.

7. Dotazníkové šetření

Šetření se zaměřilo na následující hlavní výzkumný problém:

Je v současné době na základních školách adekvátním způsobem vyučována Výchova demokratického občana?

7.1 Formulace hypotéz

Dotazníky byly vypracovány jak pro žáky, tak pro učitele. Na základě předchozího studia odborné literatury a učebnic jsem formulovala pro žáky následující výzkumné hypotézy:

H1: Výuka Výchovy demokratického občana kladně ovlivňuje žákův postoj k aktivní spoluúčasti na veřejném životě společnosti.

H2: Žáci preferují propojení Výchovy demokratického občana a občanské výchovy.

Pro učitele jsem formulovala následující výzkumné hypotézy:

H1: Učitelé upřednostňují při realizaci průřezového tématu Výuka demokratického občana formu implementace do vyučovacích předmětů.

H2: Učitelé mají adekvátní informace a materiál k realizaci průřezového tématu Výchova demokratického občana.

7. 1. 1 Použité metody

Dotazník byl zvolen nejčastější metodou zjišťování údajů, protože je určen především pro hromadné získávání údajů. Jedná se o ekonomický výzkumný nástroj.¹⁰⁶

Pro získání relevantních dat bylo použito dotazníků vlastní konstrukce. Oba dva dotazníky se skládají z osmi otázek. Jedná se o otázky uzavřené, u některých je možné detailnější doplnění vlastními slovy (otázky polouzavřené). Je možné vybrat i více odpovědí. Kompletní verze dotazníků jsou uvedeny v příloze č. 1.

7. 1 2 Pilotní dotazníkové šetření

Pilotní dotazníkové šetření proběhlo v březnu 2013 na ZŠ ve Volyni. Jeho cílem bylo odstranit chyby v konstrukci dotazníku a případné nesrozumitelné otázky. K pilotnímu šetření byli vybráni 4 žáci z devátých tříd a dva učitelé. Dotazníkové šetření se autorka práce rozhodla provést pouze v devátých třídách z důvodu náročnosti tématu a otázek v dotazníku. Otázky v dotaznících konzultovala s učitelem občanské výchovy na ZŠ Volyně, kde absolvovala souvislou pedagogickou praxi a učitelkou občanské výchovy na ZŠ Oskara Nedbala v Českých Budějovicích, kde autorka absolvovala průběžnou pedagogickou praxi. Po pilotním dotazníkovém šetření a konzultaci, jsme některé otázky museli zkonkretizovat a zjednodušit.

7. 1 3 Otázky dotazníků

7. 1. 3. 1 Otázky dotazníku pro žáky

1. Jsi chlapec nebo dívka?
2. Co je podle tvého názoru cílem Výchovy demokratického občana?
3. Jak by podle tebe bylo nejvhodnější vyučovat Výchovu demokratického občana?
4. Myslíš si, že pokud by výuka Výchovy demokratického občana byla intenzivnější, projevilo by se to pozitivním způsobem na účasti a komunikaci lidí ve veřejném (politickém) životě? (např. vyšší účasti při volbách)
5. Má pro tebe Výchova demokratického občana nějaký přínos? Pokud ano, jaký?

---

¹⁰⁶ GAVOR, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

6. Motivuje tě Výchova demokratického občana k účasti na politickém životě ve tvé třídě, škole, městě? (např. sleduješ nové události, účastníš se schůzek žákovského parlamentu atd.)

7. Je výuka Výchovy demokratického občana podle tebe náplní předmětu občanské výchovy?

8. Můžeš se setkat s výukou Výchovy demokratického občana i v jiných předmětech? Ve kterých?

7. 1. 3 2 Otázky dotazníku pro učitele

1. Jste žena nebo muž?

2. Jakými způsoby realizujete průřezové téma Výchova demokratického občana?

3. Je pro vás obtížné začlenit průřezové téma Výchova demokratického občana do výuky? Pokud ano, proč?

4. Myslíte si, že zařazování Výchovy demokratického občana do výuky je pro žáky přínosné? Odpověď prosím zdůvodněte.

5. Spolupracujete při realizaci průřezového tématu Výchova demokratického občana s jinými učiteli?

6. Jakým způsobem získáváte informace a materiál k průřezovému tématu Výchova demokratického občana?

7. Myslíte si, že v učebnicích, které používáte ve svých vyučovacích hodinách, je uspokojivě zpracována Výchova demokratického občana?

8. Vytváříte si vlastní materiály pro realizaci Výchovy demokratického občana?

Verze dotazníků, která byla rozdána ve školách je uvedena v příloze č. 2.

7. 1. 4 Dotazovaný vzorek

Dotazníkového šetření se účastnilo celkem 113 žáků (61 chlapců a 52 dívek) devátých ročníků a 9 učitelů ze čtyř různých škol. Jednalo se o dvě školy na vesnici a dvě školy městské:

ZŠ J. K. Tyla Písek, Tylova 2391, Písek

ZŠ Jana Husa Písek, Husovo náměstí 725/5, Písek

ZŠ Čestice, Čestice 148, Čestice

ZŠ Volyně, Školní 300, Volyně

Celkem bylo rozdáno 130 dotazníků pro žáky. Vrátilo se 113 dotazníků, tedy 86,92 %. Dotazníků pro učitele bylo rozdáno 29 a vrátilo se jich 10, návratnost byla 34,48%. Při sebereflexi se autorka snažila najít příčinu, takto malé návratnosti dotazníků ze strany učitelů. Dotazník nebyl dlouhý, předpokládaná doba vyplnění dotazníku byla cca 10 minut. Jednalo se o uzavřené a polouzavřené otázky, z tohoto pohledu také nebyl dotazník náročný. Jelikož nejvíce dotazníků se vrátilo ze ZŠ Volyně, došla autorka diplomové práce k závěru, že nízká návratnost dotazníků ze strany učitelů souvisí s absencí osobního kontaktu mezi ní a učiteli. Na ostatních školách komunikovala pouze s řediteli a zástupci ředitelů škol. Neoslovila každého učitele zvlášť. Dotazníky nebyly doplněny ani průvodním dopisem, pouze poděkováním na konci dotazníku. Tento aspekt měl také pravděpodobně vliv na dotazníkové šetření, který se projevil nízkou návratností dotazníků.

7. 2 Dotazníkové šetření - žáci

Cíle Výchovy demokratického občana

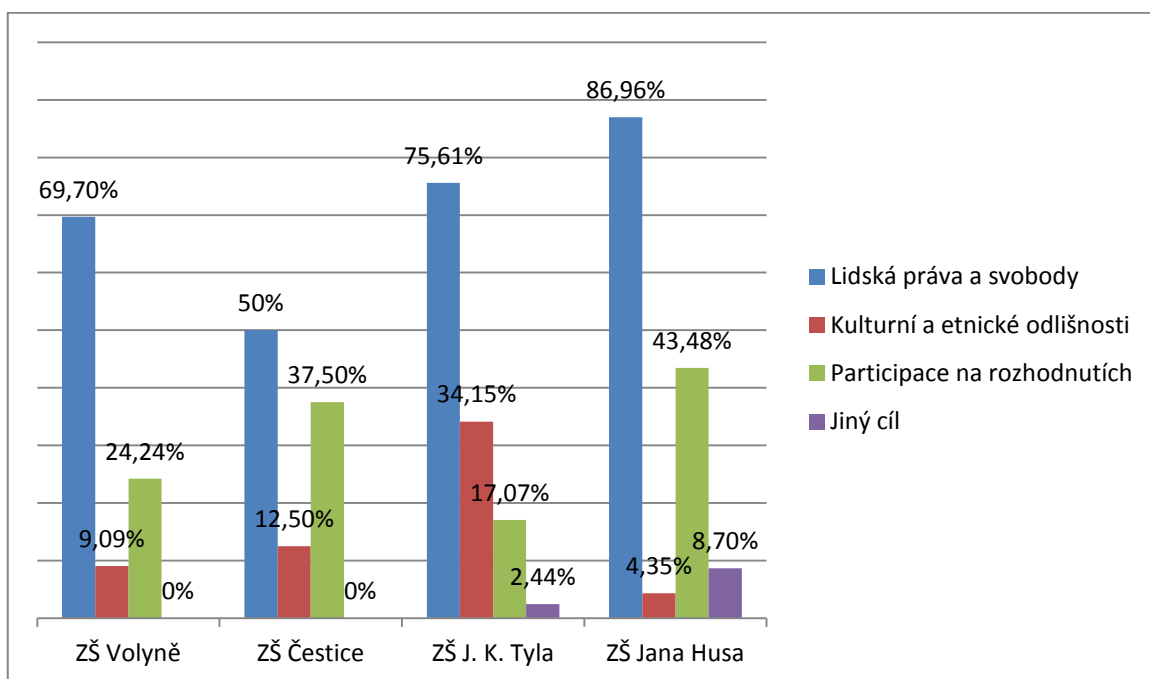
Cílem této otázky bylo zjistit, zda jsou žáci srozuměni a jaký mají vlastní názor na cíle Výchovy demokratického občana. Měli na výběr ze tří možností, případně mohli doplnit svůj pohled na problematiku:

- aktivní obhajování a dodržování lidských práv a svobod
- respektování kulturních, etnických a jiných odlišností
- participace na rozhodnutích celku (státu), odpovědnosti za tato rozhodnutí a uvědomění si jejich důsledků
- jiný cíl

Všechny odpovědi byly správné, přestože žáci měli možnost vybrat více odpovědí, většina se uchýlovala pouze k jedné správné odpovědi. Jak je patrné z grafu číslo 1,

v odpovědích na cíle bylo preferováno aktivní obhajování a dodržování lidských práv a svobod, kterou si zvolilo 72,57 % všech dotazovaných. Druhá nejčastější odpověď byla participace na rozhodnutích celku, odpovědnost za tato rozhodnutí a uvědomění si jejich důsledků, tuto odpověď zvolilo 27, 43 % žáků. Respektování kulturních, etnických a jiných odlišností si zvolilo 17, 70 % žáků. Odpověď jiný cíl si vybralo 2, 65 % žáků, např. žák uvedl jako jiný cíl „uvědomění si, jaké máme práva, svobody a možnosti“. Ostatní si možnost vybrali, ale neuvedli, jaký cíl by měla Výchova demokratického občana splňovat. Shoda napříč školami panovala v první odpovědi, kterou si na všech školách vybrali žáci nejčastěji. Na všech školách, kromě ZŠ J. K. Tyla, byla druhou nejčastější odpovědí třetí možnost - participace. Na ZŠ J. K. Tyla je vidět, že mají žáci povědomí i o kulturních a etnických odlišnostech. Naopak značná neinformovanost o kulturních a etnických odlišnostech je patrná u žáků ZŠ Jana Husa, zde si otázku vybralo pouhých 4, 35% respondentů. Ve ŠVP měla ZŠ J. K. Tyla v Písku průřezové téma VDO začleněno do vyučovacích předmětů i do projektů, z grafu vidíme, že žáci mají povědomí o větším rozsahu témat, která souvisí s VDO.

Cíle Výchovy demokratického občana

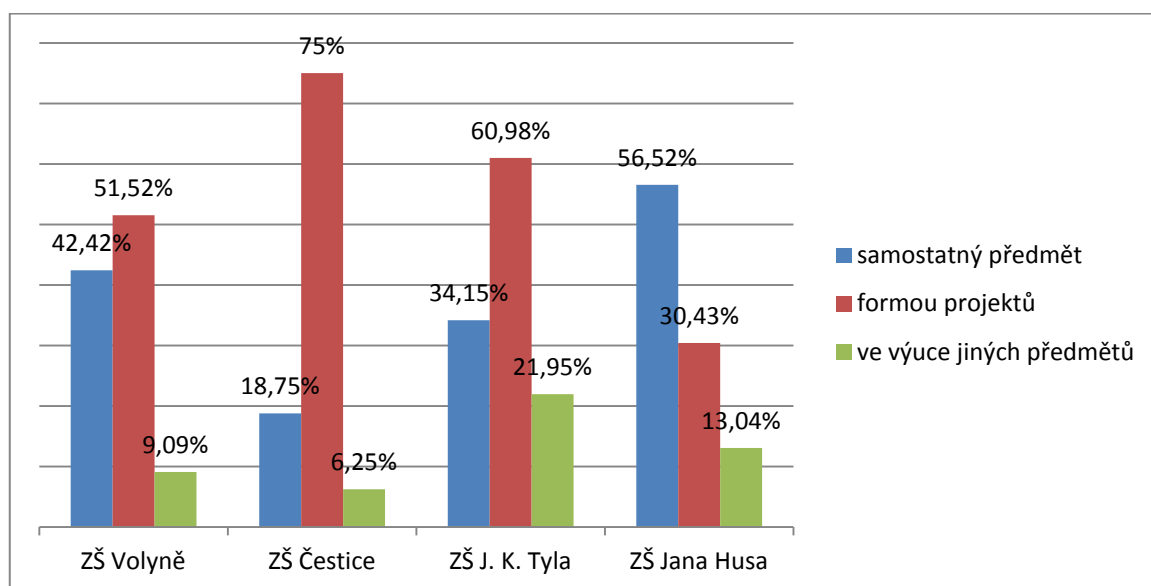

Graf č. 1 Preferování cílů Výchovy demokratického občana dle jednotlivých škol

Výuka Výchovy demokratického občana

Cílem polozavřené otázky bylo zjistit, jakým způsobem by žáci preferovali výuku Výchovy demokratického občana. Více jak polovina žáků by uvítala formu projektů. Tento způsob si vybralo 53,98 % žáků. Druhou nejčastější odpovědí byla výuka jako samostatný předmět, kterou si vybralo 38,94 % žáků. Zařadit Výchovu demokratického občana do jiných předmětů si zvolilo 14,16 % žáků. Nejčastěji žáci zmiňovali občanskou výchovu a dějepis, dva žáci by ji zařadili do zeměpisu a jeden do českého jazyka. Z odpovědí žáků lze vyvodit, že by byli rádi, pokud by se průřezové téma vyučovalo tvořivou aktivní činností, do které by se mohli zapojit a za kterou by nesli odpovědnost. Odlišný přístup vidíme na ZŠ Jana Husa, kde si více než polovina žáků vybrala, že by chtěla, aby se průřezové téma vyučovalo jako samostatný předmět. Podle ŠVP ZŠ Jana Husa škola nenabízí žákům žádný volitelný předmět, který by rozvíjel průřezové téma. Výuku průřezového tématu způsobem, kdy se včleňuje do jiných vyučovacích hodin, tedy v současné době nejspíš nejrozšířenější způsob výuky průřezových témat¹⁰⁷, si vybralo pouhých 14,16% respondentů. Ve ŠVP jednotlivých škol má výuku VDO formou projektu uvedena pouze ZŠ J. K. Tyla v Písku, přesto je vidět, že by žáci uvítali větší množství projektů.

Výuka Výchovy demokratického občana

Graf č. 2 Preferování formy výuky Výchovy demokratického občana dle jednotlivých škol.

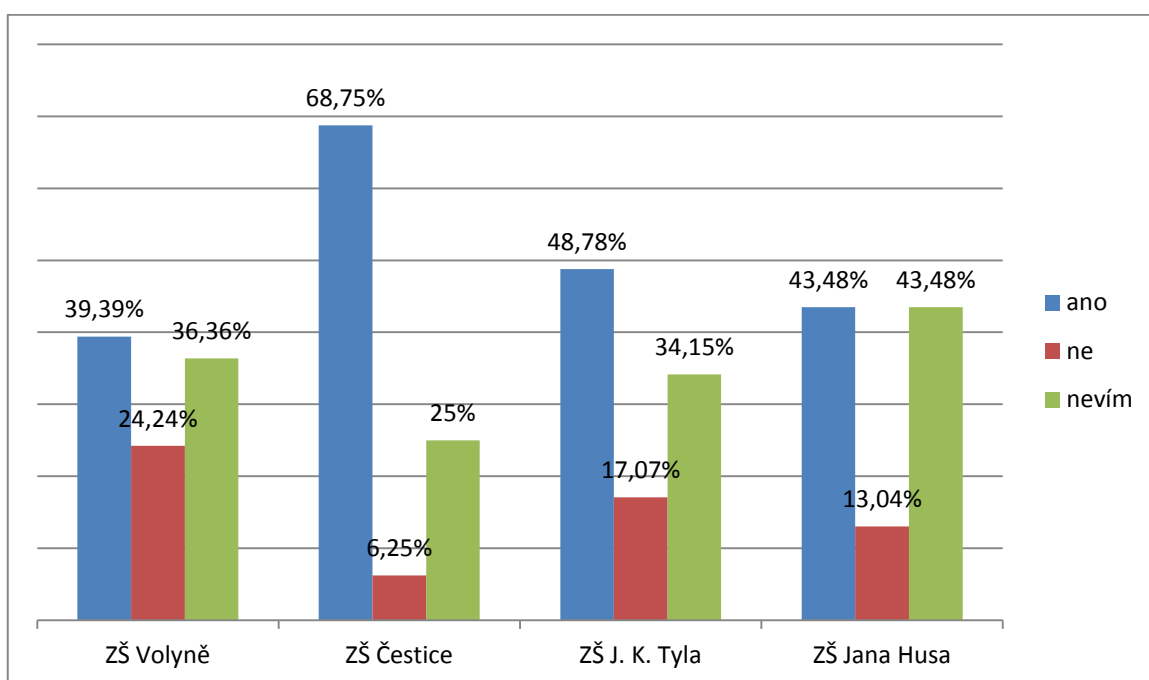
¹⁰⁷ Tato domněnka se potvrdila v dotazníkovém šetření ze strany učitelů.

Spojitost intenzity výuky Výchovy demokratického občana a veřejného (politického) života.

Tato otázka měla zjistit, jaký názor mají žáci na spojitost výuky Výchovy demokratického občana a veřejného života. Zda by se dala intenzivnější výukou průřezového tématu změnit (tedy spíše zvýšit) aktivní účast obyvatel na veřejném (politickém) životě. Téměř polovina respondentů odpověděla, že ano (47, 79 %). Druhou nejčastější odpovědí bylo nevíím (35, 40 %). Negativní odpověď si vybralo 16, 81 % všech žáků. Téměř na všech školách žáci smýšlejí optimisticky a ve výuce Výchovy demokratického občana vidí pozitivní působení na společnost. Autorku překvapilo velké procento odpovědí, kdy žáci neměli vyhraněný názor na tuto odpověď. V pilotním průzkumu si tuto odpověď nevybral žádný respondent.

Spojitost intenzity výuky Výchovy demokratického občana a veřejného (politického) života

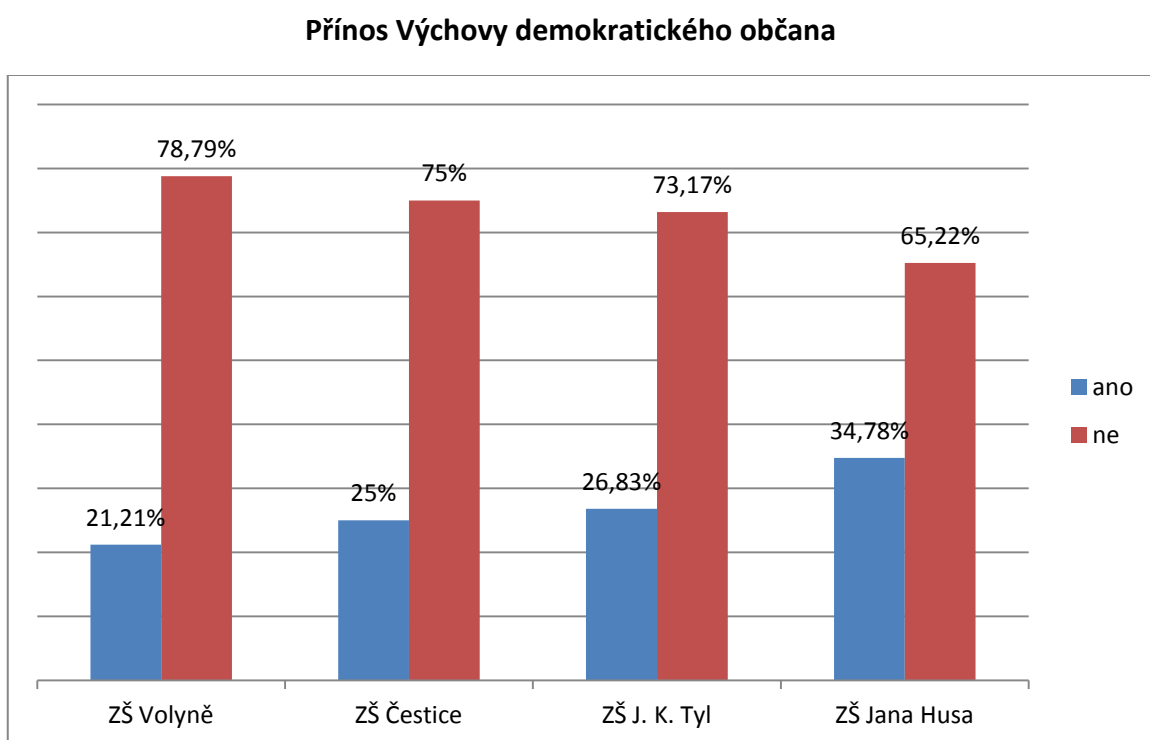

Graf č. 3 Spojitost intenzity výuky Výchovy demokratického občana a veřejného (politického) života dle jednotlivých škol.

Přínos Výchovy demokratického občana

Tato otázka zjišťovala, zda žáci zaznamenávají nějaký přínos výuky Výchovy demokratického občana ve svém životě a pokud ano, tak jaký. Na všech školách, kde proběhlo dotazníkové šetření, se žáci shodují, že nepovažují toto průřezové téma za přínosné. Odpověď ne si vybralo 73,45 % dotazovaných. Kladnou odpověď zvolilo 26,55% žáků. Zde jsou shrnuty odpovědi respondentů, kteří označili Výchovu demokratického občana jako přínosnou do čtyř oblastí:

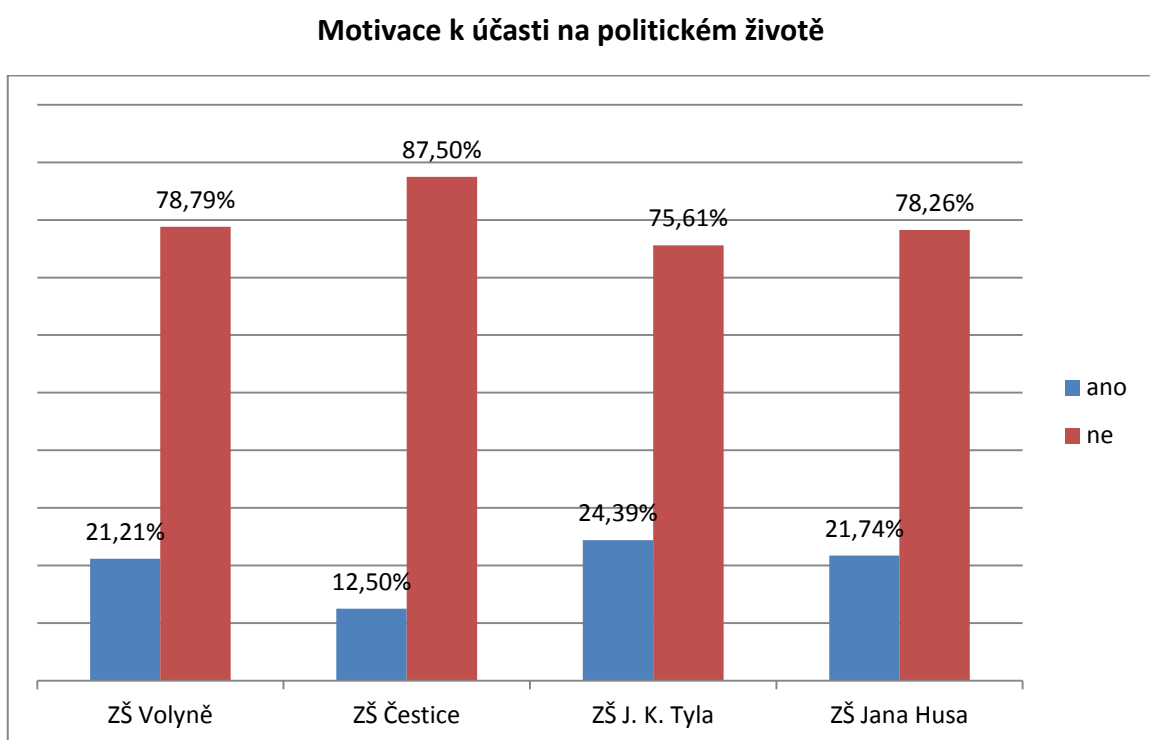
- Mám informace o svých právech a povinnostech (19 respondentů)
- Přiblížení politického a ekonomického systému v našem státě (4 respondenti)
- Ukazatel správného chování (5 respondentů)
- Vědomosti do budoucna (2 respondenti)

Graf č. 4 Přínos Výchovy demokratického občana dle jednotlivých škol.

Motivace k účasti na politickém životě

Jedná se o uzavřenou otázku, která zjišťovala, zda žáky výuka Výchovy demokratického občana motivuje k zapojení se do politického života ve své třídě, škole nebo obci. Celkem 78,76 % žáků se cítí nemotivovaných. Pouhých 21,24 % žáků se cítí výukou motivovaných k zapojení se do politického života. Výsledky této a předchozí otázky dopadly velmi nepříznivě. Můžeme z nich vyvodit, že se výuce Výchovy demokratického občana na školách nedostává takové pozornosti, která by se jí měla věnovat.

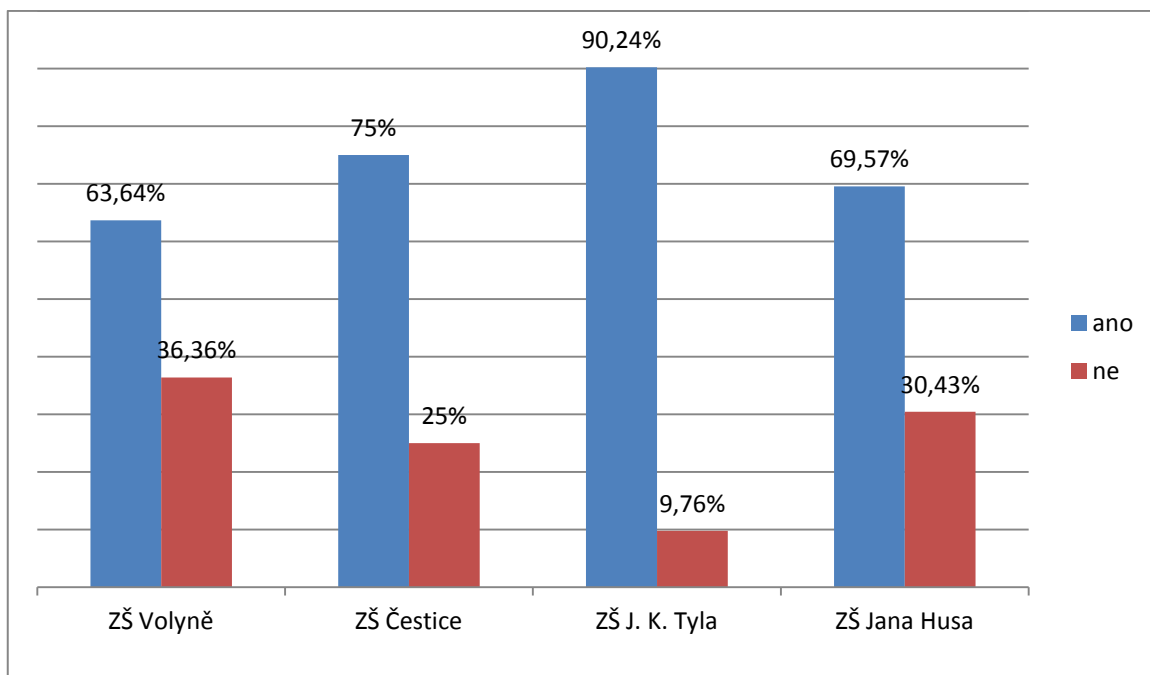

Graf č. 5 Motivace k účasti na politickém životě dle jednotlivých škol.

Vztah mezi občanskou výchovou a Výchovou demokratického občana

Otázka byla položena jako uzavřená. Výchovu demokratického občana by do předmětu občanské výchovy zařadilo 76,11 % všech žáků. Celkem 23,89 % respondentů jsou opačného názoru. Největší propojení Výchovy demokratického občana a předmětu občanská výchova můžeme podle grafu vidět na ZŠ J. K. Tyla. Celkově je hodně patrné, že se na školách toto průřezové téma začleňuje do občanské výchovy.

Vztah mezi občanskou výchovou a Výchovou demokratického občana

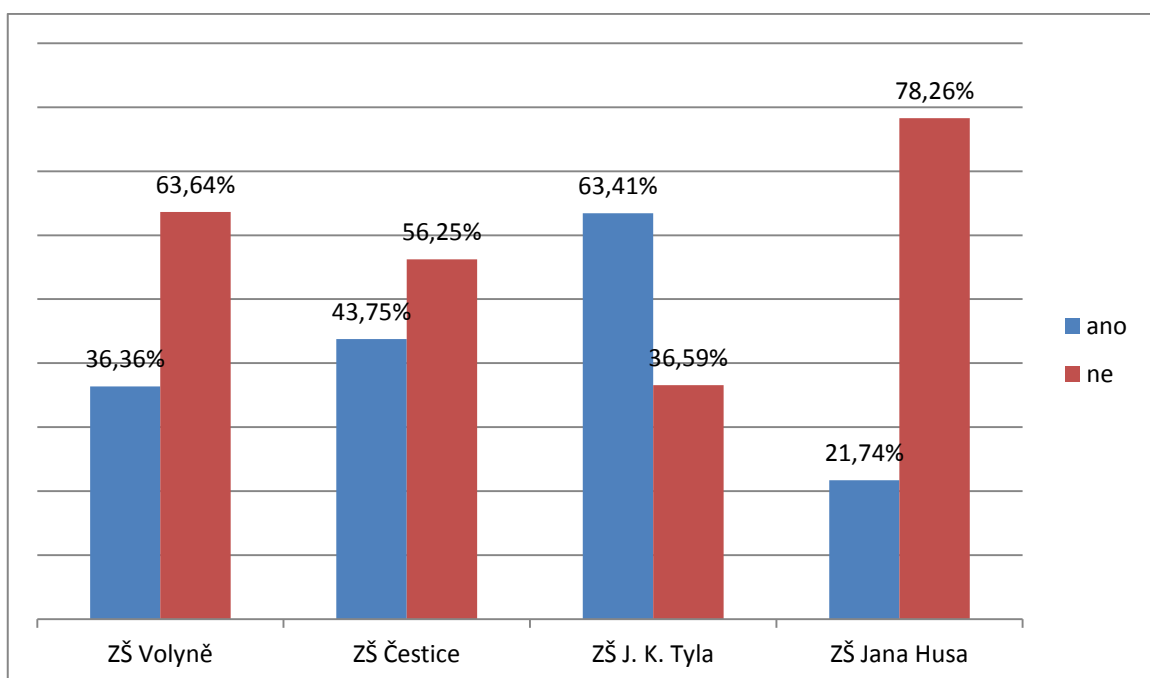
Graf č. 6 Vztah mezi občanskou výchovou a Výchovou demokratického občana dle škol.

Vztah Výchovy demokratického občana a jiných předmětů

Cílem této polouzavřené otázky bylo zjistit, zda si žáci spojují průřezové téma Výchova demokratického občana i s jinými předměty než je občanská výchova. V této otázce byly nejvíce patrné rozdíly mezi školami. Propojení průřezového tématu i s jiným předměty zaznamenali nejvíce žáci ZŠ J. K. Tyla. Na ostatních školách převažovala záporná odpověď respondentů, nejvýrazněji na ZŠ Jana Husa. Někteří žáci uvedli kladnou odpověď, ale neuvedli předmět. Zde je výčet uváděných předmětů, které podle žáků mají vztah k Výchově demokratického občana:

- dějepis (19)
- český jazyk (15)
- zeměpis (12)
- občanská výchova (5)
- ve všech (3)
- výchova ke zdraví (1)

Vztah Výchova demokratického občana a jiných předmětů

Graf č. 7 Vztah Výchovy demokratického občana a jiných předmětů dle jednotlivých škol.

Následující tabulka ukazuje přehled předmětů a projektů, kde by mělo být, podle ŠVP škol, rozvíjeno průřezové téma VDO.

Přehled předmětů a projektů rozvíjejících VDO na vybraných základních školách.

ZŠ Jana Husa v Písku	Předměty: český jazyk, dějepis, občanská výchova, zeměpis, hudební výchova, výtvarná výchova, rodinná výchova, praktické činnosti, německý jazyk
ZŠ J. K. Tyla v Písku	Předměty: francouzský jazyk, dějepis, český jazyk a literatura, výchova k občanství, hudební výchova, výtvarná výchova, etická výchova, náboženství Projekty: den CO, školní časopis Tyláček, školní parlament, ples školy, akademie ke Dni matek, rozsvěcování vánočního stromu a jarmark, školní výlety a exkurze
ZŠ Volyně	Předměty: český jazyk, anglický jazyk, matematika, informatika, dějepis, občanská výchova, zeměpis, výtvarná výchova, výchova ke zdraví, pracovní činnosti, domácnost
ZŠ Čestice	

Tabulka č. 4 Přehled předmětů a projektů rozvíjejících VDO na vybraných základních školách.

Splnění cíle dotazníkového šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, zda se v současné době vyučuje na základních školách průřezové téma Výchova demokratického občana adekvátním způsobem, zda tato výuka ovlivňuje chování žáků ve veřejném (politickém) životě a v poslední části, zda si uvědomují propojení průřezového tématu Výchova demokratického občana a předmětu občanská výchova.

Na hlavní otázku, zda je Výchova demokratického občana vyučována na Základních školách dostatečným způsobem, bohužel šetření odpovídá záporně. Jak vidíme z grafu č. 4, většina žáků škol nepovažuje výuku tohoto tématu za přínosné, celkem je to 73,45 % respondentů. Pouze 26,55% žáků považuje výuku této problematiky jako přínosnou pro svůj budoucí život. Je ovšem zarážející, že téměř polovina žáků (47,79%) zastává názor, že v případě, že by se výuka Výchovy demokratického občana stala intenzivnější, tak by se to projevilo na politickém životě. Nepříznivé je i to, že velké procento žáků se u této otázky zdrželo odpovědi (35,40%), z čehož se dá vyvodit, že si nejspíš na tuto problematiku nevyhranilo svůj vlastní názor, který by už v deváté třídě mít měli. S tím může souviset i způsob začleňování průřezového tématu do výuky. Zatímco žákům by vyhovovala projektová výuka, případně samostatný předmět, učitelé preferují spíše vyučování v rámci svých předmětů.¹⁰⁸

Hypotéza H1 „Výuka Výchovy demokratického občana kladně ovlivňuje žákův postoj k aktivní spoluúčasti na veřejném životě společnosti“ se bohužel také nepotvrdila. Jak je patrné z grafu č. 5, celých 78, 76% žáků se necítí být školou motivováni k rozvoji svých politických dovedností. Z toho vyplývá, že žáci se necítí být dostatečně motivováni k dalšímu studiu tohoto tématu nebo k aktivnímu zapojení se do politického života.

Hypotéza H2 „Žáci preferují propojení Výchovy demokratického občana a občanské výchovy“ se potvrdila. Celých 76,11% žáků si průřezové téma Výuka demokratického občana spojuje s předmětem občanská výchova. Také z grafu č. 7

---

¹⁰⁸ Porovnání s výsledky dotazníkového šetření ze stran učitelů.

vidíme, že téměř na všech školách si žáci spojují průřezové téma Výchova demokratického občana s jinými předměty minimálně. Výjimku tvoří ZŠ J. K. Tyla, kde si 63,41% žáků uvědomuje propojení tématu i s jinými předměty.

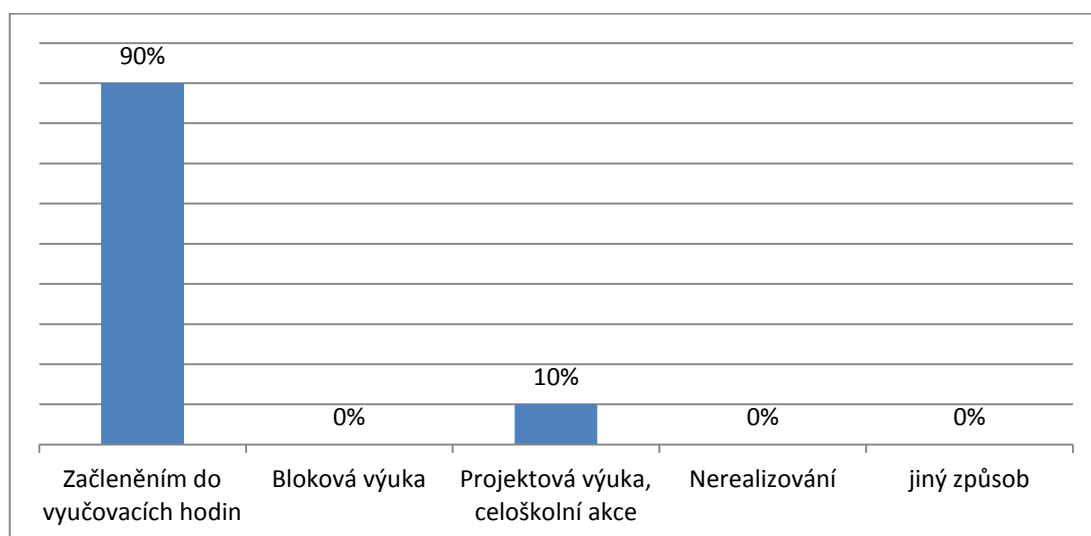
7.3 Dotazníkové šetření – učitelé

Přestože návratnost dotazníků ze strany učitelů byla velmi nízká, rozhodla jsem se dotazníkové šetření zpracovat. Dotazník vyplnilo 9 učitelek a 1 učitel. Kvůli malému vzorku jsem se rozhodla zpracovat ho jako jeden celek a nerozlišovat jednotlivé Základní školy.

Způsoby realizace Výchovy demokratického občana

Tato otázka měla zjistit, jakým způsobem jsou na školách realizována průřezová témata. Z dotazníkového šetření žáků bylo zjištěno, že by uvítali spíše projektové vyučování. Z grafu č. 8 je ovšem vidět, že většina dotazovaných učitelů (90%) Výchovu demokratického občana začleňuje do svých vyučovacích hodin. Pouze jeden učitel uvedl, že průřezové téma vyučuje pomocí projektů či celoškolních akcí. Tento rozpor může mít vliv na cíle výuky. Učitelé by měli vycházet vstříc potřebám svých žáků, z tohoto dotazníkového šetření však můžeme vyvodit, že tomu tak není nebo nefunguje komunikace mezi učiteli a žáky.

Způsoby realizace Výchovy demokratického občana

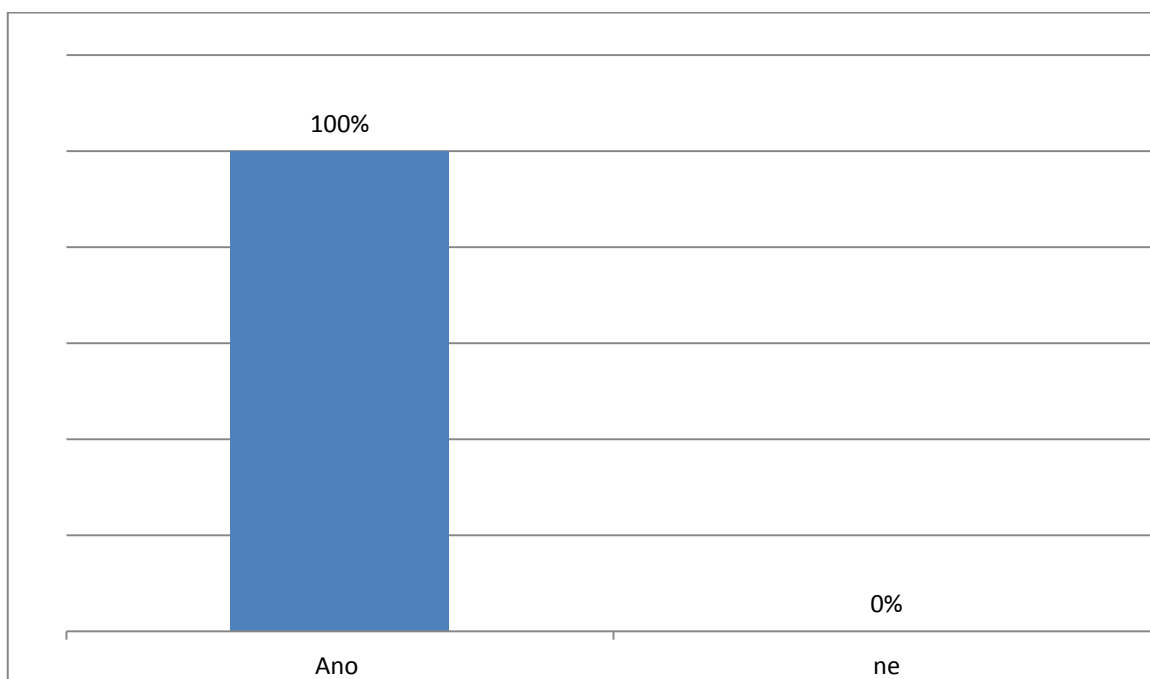

Graf č. 8. Způsoby realizace Výchovy demokratického občana

Náročnost začleňování Výchovy demokratického občana do výuky

Otázka měla zjistit, zda je náročné pro učitele začlenit toto průřezové téma do svých vyučovacích hodin. Jednalo se o polozavřenou otázku, pokud zvolili odpověď ano, měli vysvětlit důvod. Je potěšující, že všichni učitelé uvedli, že jim nedělá problém, začlenit Výchovu demokratického občana do výuky.

Začleňování Výchovy demokratického občana do výuky

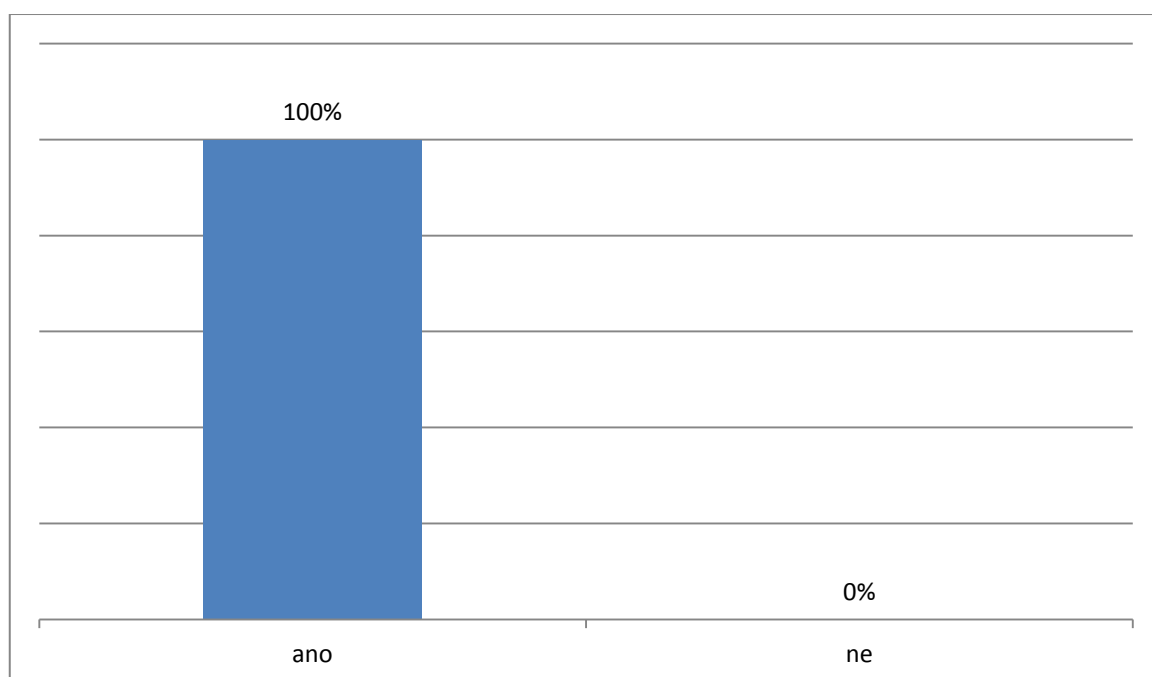
Graf č. 9 Začleňování Výchovy demokratického občana do výuky

Přínosnost Výchovy demokratického občana pro žáky

Učitelé byli vyzváni, aby se vyjádřili, zda si myslí, že je výuka průřezového tématu Výchova demokratického občana pro žáky přínosná. Jak ukazuje graf č. 10, všichni učitelé souhlasí, že je toto téma pro žáky důležité. Otázka byla položena polootevřená. Pod grafem jsou uvedena zdůvodnění jejich odpovědí.

Přínosnost Výchovy demokratického občana pro žáky

Graf č. 10 Přínosnost Výchovy demokratického občana pro žáky.

Odpovědi pedagogů:

„Výchova v „malé“ společnosti ve třídě vede k uvědomění si společenských vztahů i celkově ve společnosti. Respektovat odlišnosti ostatních.“

„Myslím si, že se u nás po období totality občanská společnost teprve rodí a že lidé stále ještě nejsou „aktivními občany“ a musí se učit bojovat za svá práva a potřeby.“

„Rozvíjí všeobecný přehled, samostatné uvažování, toleranci k jiným, zařazení se do společnosti, rozvíjí disciplinovanost, odpovědnost, utváří si svůj názor, obhájí ho před ostatními, spravedlivě posuzuje i jiné názory, motivuje k ohleduplnosti.“

„V současné korupční společnosti (ČR – 1. místo ve světě) je toto téma docela zásadní. Důležitý je ale i příklad chování v rodině, to je pro žáky největší vzor. Pokud je učitel osobnost, může také určitým způsobem žáka pozitivně ovlivnit, stejně tak např. trenér.“

„Výchova k vlastenectví, pochopení rozdílu mezi demokracií a totalitou (prevence před začleněním mladých lidí do různých radikálních skupin). Uvědomění si, že demokracie je svoboda, ale zároveň i vlastní sebekázeň, sebekontrola a potřeba umět přijmout názory druhých lidí.“

„Pro lepší orientaci v životě a chování ve společnosti, ke svému okolí, toleranci.“

„Je to jeden z nejdůležitějších úkolů školy – být si vědom svých práv a povinností, vědět, jak je vhodné svá práva uplatnit, správně chápat svobodu jednotlivce v rámci zákonů a pravidel.“

„Žáci si musí být vědomi svých práv a povinností, je to důležité pro jejich budoucí život a je to jedním z hlavních úkolů školy (ve spolupráci s rodinou).“

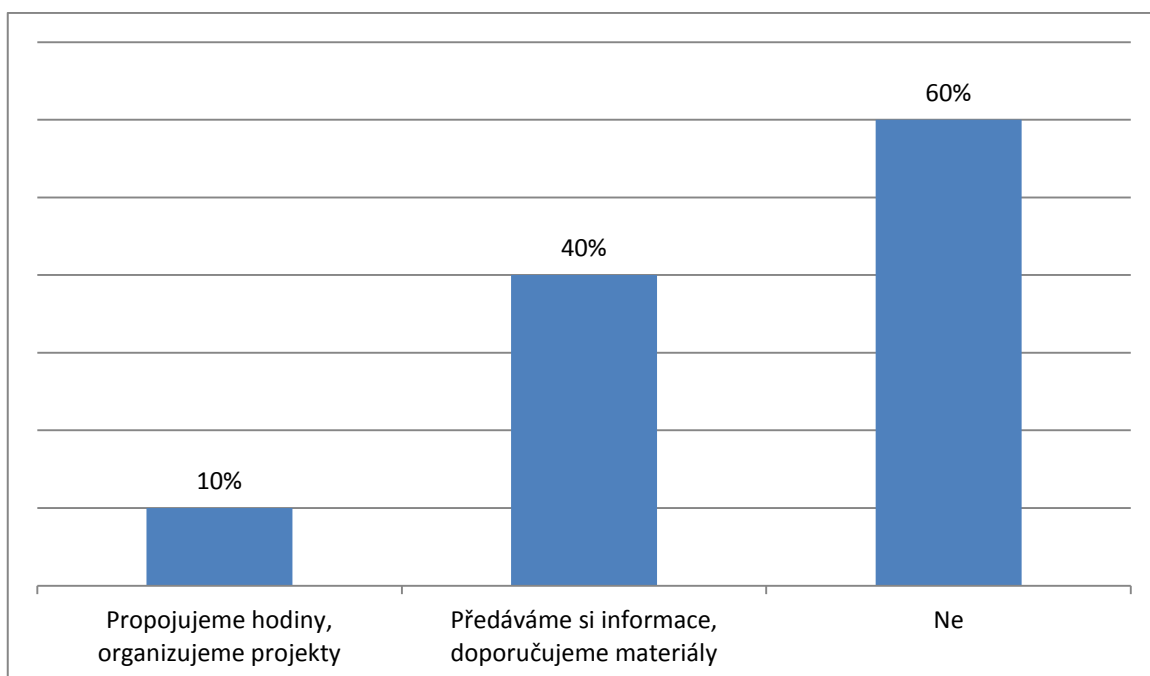
„Měli by se naučit být správnými občany svého státu. Na to by je měla připravit zejména škola.“

„Vychovávat mladé lidi k demokracii je velmi důležitým úkolem školy. Učíme tím žáky kriticky myslet a obhajovat své názory správnými argumenty.“

Spolupráce učitelů při realizaci Výchovy demokratického občana

Tato otázka zjišťovala, zda si učitelé při výuce průřezového tématu pomáhají, zda spolu diskutují nebo si poskytují materiály. Jak vyplývá z grafu č. 11, ne všichni učitelé spolupracují při výuce Výchovy demokratického občana s jinými pedagogy. Více jak polovina si vybrala zápornou odpověď. Tři učitelé si předávají informace a doporučují materiály. Jeden z pedagogů si předává informace, doporučuje materiál a zároveň propojuje hodiny a organizuje s kolegy projekty. U této otázky jsem očekávala vyšší procento učitelů, kteří spolu navzájem spolupracují. Jelikož k vzájemné komunikaci a spolupráci mají vést své žáky a sami jim svým chováním být vzorem.

Spolupráce učitelů při realizaci Výchovy demokratického občana

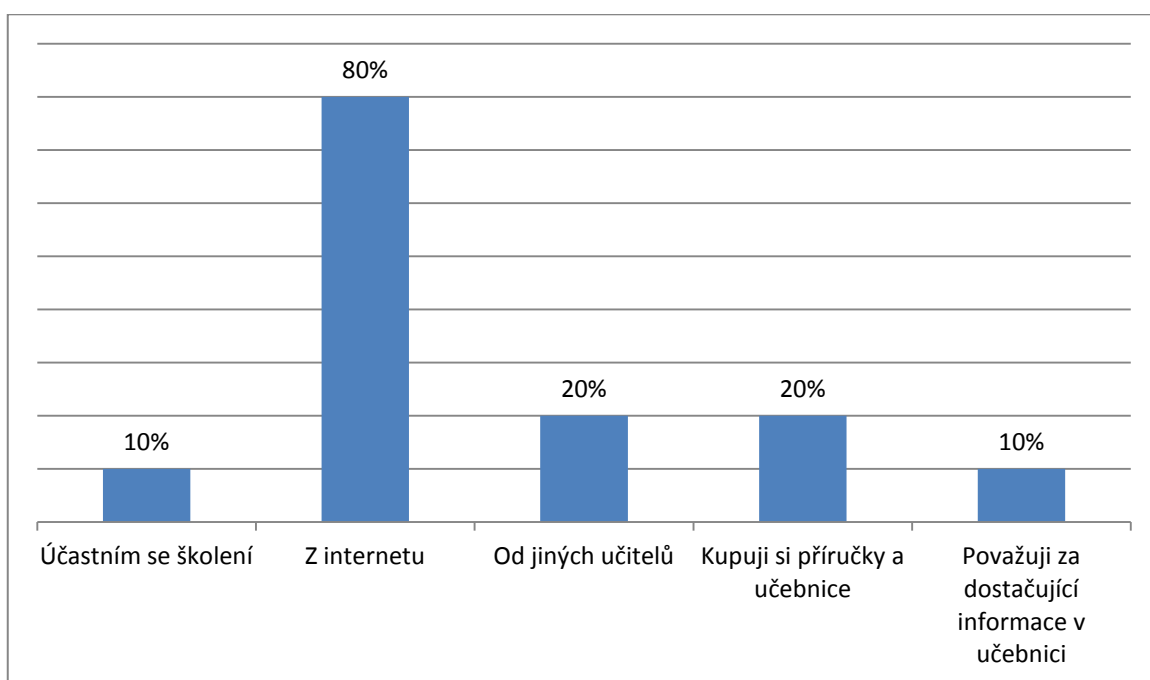

Graf č. 11 Spolupráce učitelů při realizaci Výchovy demokratického občana

Způsob získávání informací a materiálu k Výchově demokratického občana

Tato otázka zjišťovala, zda se učitelé do svých vyučovacích hodin snaží hledat materiály k průřezovému tématu, nebo zda jsou spokojeni se zpracováním tématu v učebnicích svého předmětu. Jak je vidět z grafu č. 12 většina učitelů hledá informace na internetu. Další učitelé si získávají informace jinými způsoby, pouze jeden z učitelů považuje za dostačující zpracování průřezového tématu v učebnici.

Způsob získávání informací a materiálu k Výchově demokratického občana

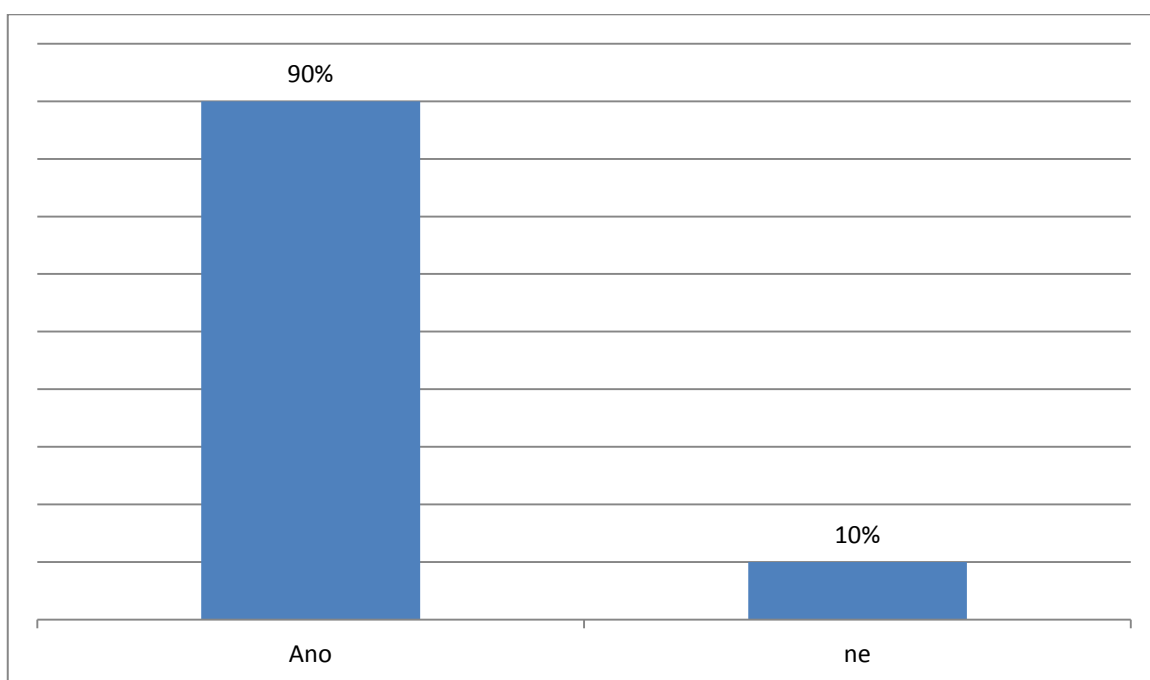

Graf č. 12 Způsob získávání informací a materiálu k Výchově demokratického občana

Zpracování Výchovy demokratického občana v učebnicích

Otázka byla položena jako uzavřená a měla zjistit, zda jsou učitelé spokojeni se zpracováním průřezového tématu v učebnicích jejich předmětů. Nové učebnice jsou vytvářeny v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem, takže jsem předpokládala, že spokojeni budou téměř všichni. Tato domněnka se splnila. Celých 90 % učitelů jsou s informacemi spokojeni, pouze jeden učitel odpověděl záporně.

Zpracování Výchovy demokratického občana v učebnicích

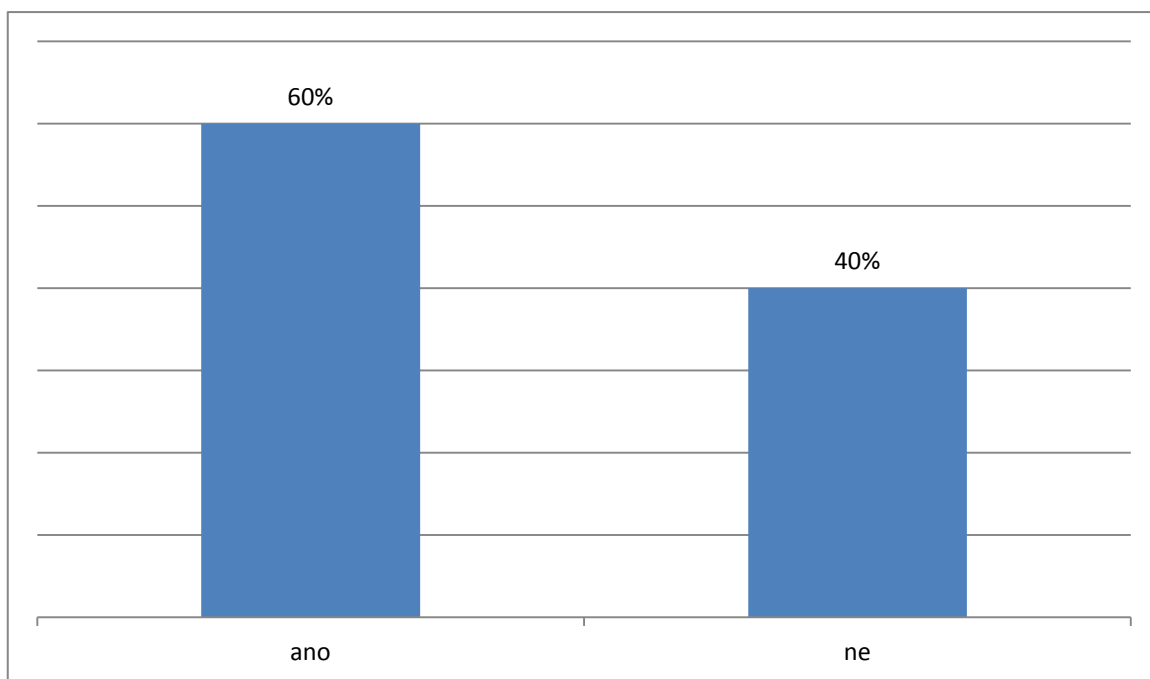

Graf č. 13 Zpracování Výchovy demokratického občana v učebnicích

Tvorba vlastních materiálů při realizaci Výchovy demokratického občana

Jedná se o uzavřenou otázku, která měla zjistit, zda se učitelé zabývají průřezovým tématem v takové míře, že si k němu sami vytvářejí vlastní materiály. Je optimistické, že více jak polovina pedagogů se tématem zabývá a materiály si sami tvoří, 40% respondentů odpovědělo záporně.

Tvorba vlastních materiálů při realizaci Výchovy demokratického občana

Graf č. 14 Tvorba vlastních materiálů při realizaci Výchovy demokratického občana

Splnění cíle dotazníkového šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, zda se v současné době vyučuje na základních školách průřezové téma Výchova demokratického občana adekvátním způsobem, jakým způsobem se začleňuje téma do výuky a zda mají učitelé dostatečné množství informací a materiálu pro výuku tohoto průřezového tématu.

Na hlavní výzkumnou otázku zda „Je v současné době na základních školách adekvátním způsobem vyučována Výchova demokratického občana?“ dotazníkové šetření odpovědělo ze strany učitelů pozitivně. Jak je vidět z grafu č. 8, všichni učitelé ve svých předmětech průřezové téma vyučují. Nikdo z učitelů neuvedl, že by pro něj byla implementace průřezového tématu do jeho předmětu náročná. Všichni učitelé chápou a považují toto téma za důležité pro rozvoj a budoucí život svých žáků.

Hypotéza H1 „Učitelé upřednostňují při realizaci průřezového tématu Výuka demokratického občana formu implementace do vyučovacích předmětů.“ se potvrdila, 90% pedagogů dává přednost vyučování průřezového tématu formou začleňování do svých vyučovacích hodin, před projektovou nebo blokovou výukou.

Hypotéza H2 „Učitelé mají adekvátní informace a materiál k realizaci průřezového tématu Výchova demokratického občana.“ se potvrdila z části. Z grafu č. 12 je vidět, že nejčastěji učitelé hledají informace na internetu, 90% všech učitelů si informace dohledává. Na druhou stranu je 90% respondentů spokojených se zpracováním průřezového tématu v učebnicích svých předmětů. Více jak polovina pedagogů (60%) si zpracovává materiály sama. Z toho tedy vyplývá, že většina učitelů jsou sice spokojeni s informacemi z učebnic, ale považují za vhodné si některé informace dohledat na různých místech, nejčastěji na internetu. Více jak polovina pedagogů si z těchto informací zpracuje svoje materiály do vyučovacích hodin.

8 Návrhy pracovních listů

V poslední kapitole této práce je navrženo několik pracovních listů, které směřují k naplnění průřezového tématu Výchova demokratického občana. Pracovní listy budou určeny do předmětu občanská výchova případně do předmětu český jazyk. Z analýzy učebnic vyplynulo, že průřezové téma je ve většině z nich zpracováno velmi dobře. Výjimkou je učebnice Výchova k občanství pro 9. ročník od nakladatelství Nová škola. Zde je průřezové téma téměř opomenuto.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že velká část pedagogů jsou spokojeni se zpracováním průřezového tématu Výchova demokratického občana v učebnicích, ale přesto si dohledávají informace i z jiných zdrojů a někteří si vypracovávají i svoje vlastní materiály do vyučovacích hodin.

Průřezové téma Výchova demokratického občana prozatím není zpracováno na takové úrovni jako např. Mediální výchova, Environmentální výchova či Multikulturní výchova. O tom svědčí i nedostatek učebního materiálu od našich největších nakladatelství, které vypracovávají učebnice pro ZŠ, např. nakladatelství Fraus má zpracovány průřezová témata k výchovám, bohužel pouze Mediální výchovu, Environmentální výchovu a z části Osobnostní a sociální výchovu. Toto prázdné místo na trhu se snaží zaplnit publikace vydané díky různým projektů, nejvíce aktivní je projekt Masarykovy univerzity a jejich centrum Výchovy k občanství, které často překládají i příručky a publikace vydané Radou Evropy.

Výchova demokratického občana by měla být zaměřena především na rozvoj kritického myšlení. Proto se autorka diplomové práce rozhodla při tvorbě pracovních listů použít zejména metody kritického myšlení, které se stávají aktuálními. Učitelé mají možnost se o těchto metodách dozvědět více díky vzdělávacímu programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení (Reading and Writing for Critical Thinking). Tento program v České republice působí už od roku 1997, nicméně „populárním“ se stává až v poslední době. V rámci tohoto projektu jsou vydávány i časopis Kritické listy, z kterých mohou pedagogové čerpat inspiraci a metody. Některé metody kritického myšlení jsou využity i v učebnicích občanské výchovy, které jsem výše analyzovala (např. brainwritting). Cílem pracovních listů bude nabídnout pedagogům jiné metody výuky Výchovy demokratického občana, které nejsou v učebnicích a příručkách zpracovány, ale které by mohly být pro učitele i žáky atraktivní.

8. 1 Pracovní list pro 6. ročník

8. 1. 1 Metodika pracovního listu č. 1

Téma: Státní symboly

Časová náročnost: 45 minut

Klíčové kompetence:

- **kompetence k učení**
  - vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě
- **kompetence komunikativní**
  - formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu
  - naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje
- **kompetence sociální a personální**
  - přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají
- **kompetence občanské**
  - respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví

Průběh hodiny:

1. Evokace

Vyučovací hodinu bych začala metodou **volného psaní**. Jedná se o brainstormingovou metodu, při které se po uvedený čas (3 – 5 minut) celými větami zapisuje, co nás napadá k určitému tématu (myšlenky, názory, zkušenosti). Vše zapisuje

do sešitu nebo na volný papír. Žák si tímto způsobem uvědomí, co o daném tématu už ví. Na začátku hodiny je důležité vysvětlit žákům pravidla, která jsou následující:

Pravidla:

1. Piš po celou dobu, co tě k tématu napadá.
2. Piš celými větami.
3. Nemusíš se k napsanému vracet, opravovat ho nebo vylepšovat.
4. Když nevíš, co psát, piš cokoli tě napadá ("Teď mě nic nenapadá..." nebo "Co mám psát dál...?")¹⁰⁹

Po skončení psaní si žáci své práce přečtou ve dvojicích, následně učitel vybídne žáky, zda by někdo z nich nechtěl přečíst práci nahlas.

2. Uvědomění si významu informací

Pro tuto část hodiny bych použila metodu **I. N. S. E. R. T.**. Jedná se o metodu kritického myšlení, která žákům umožňuje zpracovat předložený text. Žáci si text individuálně pročítají a k jednotlivým pojmům přiřazují předem dohodnutá znaménka. Žák se tímto způsobem učí pracovat s informacemi. Zároveň si uvědomí, co už o daném tématu ví a co by se rád ještě dozvěděl.

Znaménka:

- √ udělá „**fajfku**“ jestliže je informace pro něho známá
- udělá **mínus**, jestliže je informace v rozporu s tím, co si myslel/a.
- + udělá **plus**, jestliže je informace nová
- ? udělá otazník, jestliže informaci nerozumí nebo by se chtě/a dovědět víc.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ KOVAŘÍKOVÁ, Ludmila. Metodický portál RVP: Inspirace a zkušenosti učitelům. [online]. [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/V/Voln%C3%A9_psan%C3%AD?highlight=voln%C3%A9+psan%C3%AD

¹¹⁰ NEUŽILOVÁ, Vladimíra. Metodický portál: Inspirace a zkušenosti učitelům. *Metodický portál* [online]. 2011 [cit. 2014-12-14]. Dostupné

V průběhu četby textu dělají studenti příslušné značky na okraj papíru tam, kde je to pro ně důležité. Následně s pomocí učitele rozřídí informace do tabulky v pracovním listě.

3. Reflexe

Hodinu bych zakončila sdílením tabulek ve dvojicích, případně diskuzí s celou třídou.

8. 1. 2. Pracovní list č. 1

1. Volné psaní – 3 minuty

Téma: STÁTNÍ SYMBOLY

2. Při čtení textu si na okraj stránky dělej poznámky metodou I. N. S. E. R. T.

V udělám „fajfku“ jestliže je informace pro mě známá

— udělám **mínus**, jestliže je informace v rozporu s tím, co jsem si myslel/a.

+ udělám **plus**, jestliže je informace nová

? udělám otazník, jestliže informaci nerozumím nebo bych se chtěl/a dovědět víc.

Text:

Státní symboly jsou předměty, které si stát ústavou určil jako své oficiální nezaměnitelné označení. Symboly vycházejí z tradic státu a stát reprezentují.

Rozlišujeme velký státní znak a malý státní znak.

Velký státní znak

Velký státní znak je tvořen štítem se čtyřmi poli. Jednotlivá pole symbolizují historická území České republiky - Čechy, Moravu a Slezsko, čtvrté pole pak republiku jako celek. V prvním a čtvrtém poli je vyobrazen stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou zbrojí a zlatou korunou. Ve druhém poli je na modrém podkladu umístěna červeno-stříbrně šachovaná orlice se zlatou korunou. Ve třetím poli se na zlatém podkladu nachází černá orlice s červenou zbrojí a zlatou korunou, ozdobená stříbrným půlměsícem zakončeným jetelovými listy a uprostřed vybíhajícím křížkem.

Malý státní znak

Malý státní znak je tvořen jediným polem, na němž je umístěn na červeném podkladu stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou zbrojí a zlatou korunou.

Státní barvy

Státní barvy jsou bílá, červená a modrá v uvedeném pořadí.

Státní vlajka

Státní vlajka se skládá z horního bílého pruhu a dolního červeného pruhu, do nichž je vsunut žerďový modrý klín. Poměr šířky k délce je 2:3. Modrý klín zasahuje do poloviny šířky vlajky. Visí-li vlajka svisle, pak je bílý pruh vlevo a červený vpravo, modrý je vždy nahoře. Užití barvy jsou národními barvami České republiky.

Prezidentská standarta

Vlajka prezidenta republiky je čtvercového tvaru. Na bílém podkladu, olemovaným okrajem z bílých, červených a modrých plamének je umístěn velký státní znak, pod kterým je na červené stužce podložené žlutými lipovými ratolestmi bílý nápis PRAVDA VÍTĚZÍ.

Státní pečeť

Státní pečeť tvoří velký státní znak podložený lipovými ratolestmi. Okolo je vepsán nápis ČESKÁ REPUBLIKA.

Státní hymna

Hymnou České republiky je první sloka písně "Kde domov můj" z původní české hry Fidlovačka. Autorem textu je Josef Kajetán Tyl, autorem hudby František Škroup.¹¹¹

√ to jsem věděl (a)	+ to je pro mě nová informace	- to je v rozporu s tím, co jsem věděl (a)	? k tomu bych chtěl (a) vědět víc

¹¹¹ Státní symboly. *Pražský hrad* [online]. 2012 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/ceska-republika/statni-symboly.shtml>

8. 2. Pracovní list pro 7. ročník

8. 2. 1 Metodika pracovního listu č. 2

Téma: Vlast, vlastenectví

Časová náročnost: 45 minut

Klíčové kompetence:

- **kompetence k řešení problémů**
  - kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí
- **kompetence komunikativní**
  - formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu
  - naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje
- **kompetence sociální a personální**
  - účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce
  - podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevnování dobrých mezilidských vztahů
- **kompetence občanské**
  - respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví

- chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu

Průběh hodiny:

1. Evokace

Hodinu bych začala metodou **volného psaní**, jehož pravidla jsem popsala výše.

2. Uvědomění si významu informací

V hlavní části hodiny bych s žáky přečetla kapitolu z učebnice *Výchova k občanství*¹¹² od nakladatelství Nová škola s názvem *Vlastenectví* (případně bych požadovanou stránku nakopírovala). Následovala by metoda **Třífázový rozhovor**. Je to diskuzní metoda, při které se účastníci vystřídají ve třech rolích: 1. informují spolužáky o tom, co je zaujalo a odpovídají na otázky, 2. kladou otázky, 3. zapisují klíčové informace. Žáci se rozdělí do skupinek po třech. Pro lepší organizaci každý z nich reprezentuje jedno písmenko: A, B, C. Následně se postupuje takto: žák A hovoří o tom, co ho zaujalo, žák B se ho doptává na informace, žák C zapisuje informace a na závěr je shrne. Následně se žáci ve skupinkách vymění, aby si každý vyzkoušel všechny role.¹¹³ Otázky do rozhovoru: Co jsem se dozvěděl nového? Považuji se za vlastence? Proč ano, proč ne?

3. Reflexe

Po rozhovoru by následovala prezentace žáků, ve které by shrnuli, o čem si povídali a co považují za zajímavé informace. V závěru hodiny bych ještě použila metodu **Pětílístek**. Žák má shrnout informace a názory do výrazů, které popisují daný předmět nebo téma.

---

¹¹² LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. 3. vyd. Brno: Nová škola, 2013, 79 s. Duhová řada. ISBN 978-807-2895-168.

¹¹³ RUTOVÁ, Nina. *Respekt neboli* [online]. 2013 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: <http://www.respektneboli.eu/pedagogove/archiv-metod/trifazovy-rozhovor>

Schéma pětílístku:

1/ První řádek je jednoslovný popis námětu = téma

2/ Druhý řádek odpovídá dvěma slovy na otázku: Jaké je téma? (obvykle dvě přídavná jména).

3/ Třetí řádek vyjadřuje třemi slovesy děj/činnost tématu.

4/ Čtvrtý řádek je věta o čtyřech slovech (sloveso může chybět).

5/ Poslední řádek je jednoslovná asociace nebo synonymum k tématu.

8. 2. 2 Pracovní list č. 2

Volné psaní – 3 minuty

Téma: VLASTENECTVÍ

Pětilístek:

Vlastenectví

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

Napiš:

na řádek č. 1: dvě přídavná jména

na řádek č. 2: tři slovesa – činnost, děj

na řádek č. 3: větu o čtyřech slovech

na řádek č. 4: synonymum nebo asociaci, která se ti vybaví ve spojitosti se slovem vlastenectví

8. 3 Pracovní list pro 8. ročník.

8. 3. 1 Metodika pracovního list č. 3.

Téma: Demokracie

Časová dotace: 45 minut

Klíčové kompetence:

- **kompetence k učení**
  - vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě
- **kompetence k řešení problémů**
  - kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí
- **kompetence komunikativní**
  - formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu
  - naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje
- **kompetence sociální a personální**
  - přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy
  - oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají
- **kompetence občanské**
  - respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot

- chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu

Průběh hodiny:

1. Evokace

Základní metodou pro celou tuto vyučovací hodinu bude **T – graf**. Jedná se o metodu, která vede k ujasnění si postojů k danému tématu. Postupuje se tak, že se pracovní list rozdělí na dva sloupce. Do jednoho sloupce se zapisují klady, do druhého záporny, které nás napadají k danému problému. Na začátku hodiny bych rozdala pracovní listy č. 3. Žáci už se s pojmem demokracie setkali v předchozích ročnících. Volnými asociacemi by měli za úkol zapsat do grafu klady a záporny demokratického zřízení. Následně by si své poznámky porovnali ve dvojicích.

2. Uvědomění si významu informací

V další části by se žáci rozdělili do 4 skupinek. Přečetli by si text na druhé straně pracovního listu. Text by si žáci přečetli a následně dopsali do T-grafu nové informace. Záměrně jsem zvolila dva texty, které se obsahem svých informací zčásti liší. Žáci budou mít rozličné informace a závěrečná diskuze bude zajímavější.

3. Reflexe

Hodinu bych zakončila diskuzí, na kterou se žáci pomocí T-grafu připravovali. V případě, že bychom měli dostatek času, bylo by možné zadat žákům i **zpracování eseje** nebo zadat esej jako domácí úkol, učitel by tímto způsobem dostal zpětnou vazbu z hodiny.

8. 3. 2 Pracovní list č. 3

Jaké jsou výhody a nevýhody demokracie?

+
(pro)

-
(proti)

Text č. 1

Demokracie¹¹⁴

Termín demokracie je složen ze dvou řeckých výrazů - démos a kratein. Slovo démos se překládá jako lid, zatímco sloveso kratein je vhodným ekvivalentem k českému pojmu vládnout. Již z vysvětlení vzniku této složeniny je pochopitelné o jaký způsob řízení státu jde. V demokracii se vždy klade důraz na zachování moci v rukou lidu, který tohoto privilegia využívá k řízení dané země.

V praxi se rozlišuje mezi dvěma typy demokracie, z nichž každý je charakteristický rozdílným přístupem k moci soustředěné mezi občany. V přímé demokracii každé rozhodnutí závisí na názoru lidí. Člověk zde svůj postoj může vyjádřit několika způsoby, které například zahrnují referendum. Určitou nevýhodou tohoto systému je však nutnost vždy uspořádat formu veřejného hlasování, což může být v některých kritických situacích až příliš zdlouhavé. Naopak tomu zastupitelská (nepřímá) demokracie disponuje rychlejší reakční dobou na aktuální problémy. Lidé v tomto případě svůj názor reprezentují pomocí zvolených zástupců. Ti potom na společných schůzích prosazují názory svých voličů. Jako určitá „pojistka“ je rovněž zavedeno pevně stanovené a nezměnitelné časové období, během něhož daný zastupitel využívá získaného mandátu. Pokud je lid se skutky politika spokojen, může mu pochopitelně v dalších volbách opět vyjádřit důvěru.

Z výše uvedených skutečností vyplývá problém postoje k menšinám, tedy lidem či zástupcům, kteří zastávají opačný názor než zbytek společnosti. K vyřešení této situace je v demokratických systémech využíváno následující pravidlo: Menšina respektuje stanovisko vyjádřené převažující většinou. Ta však musí ve svých rozhodnutích dbát na dodržování všech práv jednotlivců i nepočtených skupin. Tímto kompromisním řešením je zajištěno předcházení patovým situacím, které by mohly chod státu výrazně narušit.

---

¹¹⁴ Demokracie [online]. [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.demokraciestavi.cz/>

Text č. 2

Kritické hodnocení demokracie¹¹⁵

I moderní forma demokracie trpí některými neduhy, které odpůrci tohoto státního zřízení používají jako své hlavní argumenty. Výrazným problémem uváděným některými znalci je ne odbornost osob s politickou mocí. V případě přímé demokracie o daném postupu rozhodují samotní občané. Ti však pochopitelně nemohou mít potřebné znalosti ze všech specifických oborů. Může proto docházet k podpoře špatných názorů vlivem laického posouzení situace. V případě, kdy je expertem vypracován komplexní posudek objasňující potřebné informace, občané mnohdy hlasují jen na základě tohoto dokumentu. Jejich rozhodnutí proto v tomto případě nevychází z vlastního posouzení problému. Namísto toho je využívána práce pověřené osoby, která je zpravidla zjednodušená do formy přijatelné pro širokou veřejnost. Nedopatřením proto mohou být nepochopeny či opomenuty ty nejpodstatnější aspekty.

Podobná situace je v určitém směru typická i pro zastupitelskou formu demokracie. Zde získávají politický mandát zvolení občané, kteří opět nedisponují kompletními znalostmi ze všech oblastí. Vzhledem ke koncentraci práva rozhodovat mezi menší počet zástupců však lze tento problém alespoň částečně eliminovat. Určitým řešením je vytvoření zvláštních pracovních skupin, z nichž každá se aktivně věnuje jen jí určené oblasti. Osoby do těchto pozic jsou však vybírány představiteli vítězné politické strany. Jako hlavní kritérium proto nemusí vždy rozhodovat odbornost, což je považováno za další nepříznivý rys demokracie

I přes všechny zmíněné negativní kritiky se však demokratický model vlády považuje za jeden z nejvhodnějších. Zachovává totiž práva jednotlivců i v případě, kdy většina zastává jiný názor než menšinová část společnosti. Nejen díky tomuto faktu patří tento systém mezi jeden z nejrozšířenějších. Jeho využití je například typické pro Evropu.

---

¹¹⁵ Kritické hodnocení demokracie [online]. [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.demokraciestavi.cz/kritika.php>

8. 4 Pracovní list pro 9. ročník

8. 4. 1 Metodika pracovního listu č. 4

Téma: Lidská práva

Časová dotace: 45 minut

Klíčové kompetence:

- **kompetence k řešení problémů**
  - kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí
- **kompetence komunikativní**
  - formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu
  - naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje
- **kompetence sociální a personální**
  - přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají
- **kompetence občanské**
  - respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí
  - chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu

Průběh hodiny:

1. Evokace

Na začátek hodiny bych zařadila metodu **brainstormingu**. Tato metoda je založena na produkci co největšího počtu návrhů řešení určitého problému a jejich posouzení, a to ve velmi krátké době. Na začátku aktivity stanovíme problém, který bude řešen. Důležitá je dobrá formulace problému. V době produkce nápadů, která následuje posleze, učitel žáky neustále povzbuzuje otázkami, žádný nápad nekritizuje. Učitel všechny nápady zapisuje na tabuli, aby je účastníci měli stále před očima, a až poté, co je produkce nápadů ukončena, se pomocí diskuse vybírá nejhodnotnější a nejeftektivnější nápady. Otázkou k zamyšlení by bylo:

„Může mi někdo odebrat moje lidská práva?“

2. Uvědomění si významu informací

Hlavní náplní této části hodiny by měla být **diskuze**. Žákům bude rozdáno pracovní list č. 2, který obsahuje úryvek z deníku Jiřího Münzera. Žáci si text přečtou metodou tichého čtení. Budou následovat otázky:

1. Jaká základní lidská práva jsou v textu porušována?
2. Zkus popsat pocity Jiřího Münzera.
3. Zkus vystihnout celkovou atmosféru doby, ve které žil.

Po klasické diskuzi ve třídě, bude následovat metoda kritického myšlení zvaná **diskuzní pavučina**. Žáci budou požádáni, aby zaujali určité místo na pomyslném měřítku – zásadně souhlasím – zásadně nesouhlasím. Tuto pozici vyjádří tím, že se postaví na místo, které odpovídá jejich názoru (např. k oknu – zásadně souhlasím, ke dveřím – zásadně nesouhlasím, doprostřed – nedokážu se rozhodnout). Každý žák vyjádří svůj názor a zároveň vysvětlí, proč ho zastává. Během prezentace názorů můžou žáci změnit své postavení ve třídě, pokud došlo ke změně jejich názoru, v důsledku poslechnutí si argumentů svých spolužáků. Otázka k diskuzní pavučině by byla: „Myslíš si, že se může situace popsaná v textu opakovat?“

3. Reflexe

Na závěr hodiny bych rozdala lístečky a žáci by měli odpovědět na otázku:

„Co důležitého jsem se v této hodině naučila?“

Následně bych vyzvala žáky k prezentaci, prezentoval by jenom ten, kdo by chtěl. Lístečky bych si vybrala od všech žáků.

Vhodná pro poslední část této hodiny by byla i metoda s názvem Pětílístek.

8. 4. 2 Pracovní list č. 4

Úryvky z deníku Jiřího Münzera¹¹⁶

(nar. 1923 v Hradci Králové, zahynul 1944 v Osvětimi)

V neděli 15. prosince 1940

Zase jeden šeredný týden za námi, Bože, to ty dny utíkají a události se vlečou tak pomalu ke konci, který bychom si přáli, ačkoliv teď už ani člověk neví, co by si měl také

přát. Zase nám nadělili několik pěkných nařízení proti Židům: smíme již vyzvednout pouze tři a půl tisíce měsíčně, totiž svobodní 2000 K, ženatí 3000 K a na každého dalšího

člena domácnosti 500 K. Židovští technici, na které se nějak zapomnělo, již nesmějí mít praxi, jenom někteří a pouze pro Židy, v Praze se nesmějí Židé zdržovat v burzovních

dnech v okolí plodinové burzy v několika ulicích o co mě nejvíce dožralo: Židé nedostanou výplatu za Vánoce a Nový rok, tj. za tři dny, jako ostatní dělníci.

Minulý týden dostali Kanderovi od komisaře výpověď a museli se vystěhovat z vlastního

bytu... Ottovi z Pardubic teď „odkoupili“ jeho auto za čtyři a půl tisíce. Otta je s tetou Madlou rozveden a ordinuje pouze pro Židy. Nemůže teď ani do Třebechovic, poněvadž zákaz jezdění z okresu je teď již všude. Nedávno zemřela v Plzni teta Paula, Ellina sestra, a její syn nedostal z Prahy povolení k jízdě na pohřeb...

V neděli 18. května 1941

... Nedávno obcházel úředník z policejního ředitelství po všech židovských bytech a zapisoval si všechno o bytech. Ve středu odpoledne u nás již bylo gestapo – tak čekáme,

že už v tom našem hezkém bytě dlouho nebudeme. Byli si prohlédnout několik bytů, ale doposud se nikdo nemusí stěhovat. Židé však dostávají výpovědi z bytů všude, tak to ani v Hradci nebude jiné. Je to nejhorší ze všech těch zákazů a nařízení, která

---

¹¹⁶ MÜNZER, Jiří, Agáta PILÁTOVÁ a Ludmila KOŘÍNKOVÁ. *Dospívání nad propastí: deník Jiřího Münzera*. 1. vyd. Editor Miroslav Dopita, Antonín Staněk. Praha: Radioservis, 2002, ISBN 80-862-1223-8, str. 75 – 85.

proti nám jsou – kromě zákazu všech škol, což je nejbrutálnější...

V neděli 17. srpna 1941

Tak to, nač jsme dlouho čekali a čeho jsme se báli, je už tady: v pondělí jsme se dozvěděli, že máme výpověď. Z Oberlandratu to přišlo na náboženskou obec a v úterý si tam pro tu milou novinku táta šel. Musíme být venku do 25. září, právě tak jako několik jiných rodin... Nejsme z toho celkem nijak rozčilení, poněvadž jsme to čekali již

dávno, a říkáme si, že to máme stále lepší než tisíce jiných. Budeme muset jít k našim do

Třebechovic, a to se ví, že z toho radost zrovna nemám, že už nebudu v Hradečku.

... Kromě těch bytů přišla ještě jedna hezká věc: nesmíme jezdit na kole, jenom do práce, a dále se nesmíme zdržovat na břehu řek v okruhu tří kilometrů kolem Hradce a Třebechovic, takže s koupáním už je taky konec. Židé také nesmějí zaměstnávat árijské

služebné mladší čtyřiceti let. Tak je toho v jenom týdnu pěkná hromada.

8. 5 Využití pracovních listů v praxi

Pracovní listy byly vyzkoušeny na ZŠ Žernosecká v Praze, kde od září 2014 vyučuji. Bohužel jsem měla možnost vyzkoušet pouze pracovní list pro 6. ročník. V ostatních ročnících nevyučuji občanskou výchovu a výměna hodin s kolegy byla problematická. Vyučovací hodina se uskutečnila 4. listopadu 2014. Jednalo se o šestou vyučovací hodinu.

Žákům jsem na začátku hodiny oznámila téma dnešní hodiny, napsala ho na tabuli a popsala, jak bude hodina probíhat. Metodu volného psaní žáci už znají a mají ji rádi, protože mohou psát i o svých zkušenostech a zážitcích, které si s tématem spojují. V pracích žáků se objevily věty např. „Hymnu slýchávám na svých závodech v aerobiku.“, „S hymnou jsem se setkal, když čeští tenisté vyhráli Davis – cup.“, „Vlajku vyvěšujeme každé ráno na táboře.“

Po úvodní motivaci, při které si žáci osvěžili už získané informace o státních symbolech, jsem jim představila a vysvětlila metodu I. N. S. E. R. T. S metodou jsme prozatím nepracovali, přesto žáci velmi rychle pochopili pravidla. Nejprve si žáci celý text přečetli a doplňovali domluvená znaménka. Po té uvedené a zpracované informace doplnili do tabulky v pracovním listu. S tímto úkolem neměli žádný problém. Všichni úkol pochopili a splnili.

V poslední fázi hodiny dostali za úkol si ve dvojicích se svým spolužákem v lavici sdělit, jaké mají informace v tabulkách. Žáci porovnávali, co věděli, co je překvapilo, vzájemně si sdělovali, jaké informace už získali, kdy a od koho. Diskuzi s celou třídou jsme uspořádat nestihli. V posledních minutách jsem se snažila získat zpětnou vazbu od dětí. Ptala jsem se, jak se jim hodina líbila a jak se jim pracovalo s novou metodou I. N. S. E. R. T. Odezvy byly pozitivní, většinu žáků práce bavila, bylo to zřejmé i z průběhu hodiny. Některým dětem se zdála hodina náročná. Nad tím jsem se zamyslela a konzultovala tuto odezvu s učiteli občanské výchovy v jiných třídách. Shodli jsme se na tom, že téma ani pracovní list náročné pro 6. ročník nejsou, pocity žáků byly vyvolány spíše tím, že výuka probíhala šestou vyučovací hodinu, kdy jsou děti už celkově unavené. Já sama jsem byla s průběhem hodiny a pracovním listem spokojená.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jakým způsobem je na 2. stupni základních škol vyučováno průřezové téma výchova demokratického občana, jaký postoj k této problematice zaujímají učitelé a zda výuka tohoto tématu má vliv na život žáků mimo prostředí školy.

První část této diplomové práce se výchově demokratického občana věnovala v teoretické rovině. Jelikož autorka práce studuje občanskou výchovu, popisovala průřezové téma v rámci tohoto předmětu. Téma se zavedlo do výuky základních škol díky kurikulární reformě spolu s rámcovým vzdělávacím programem, ale v podstatě výuka tohoto tématu existovala na základních školách vždy, nyní získala pouze institucionální charakter tím, že jsou popsány tematické okruhy průřezového tématu, které se mají vyučovat a shrnuty očekávané výstupy, tedy vědomosti, dovednosti, postoje a hodnoty, které by měl mladý člověk na konci povinné školní docházky ovládat a chránit. Součástí práce byla také analýza učebnic určených k předmětu občanská. Postupně byly zanalyzovány vybrané učebnice a sledovala, jakým způsobem a zda vůbec jsou naplněny tematické okruhy průřezového tématu výchova demokratického občana. Učebnice od nakladatelství Fraus má téma zpracované výborně, učebnice od nakladatelství Nová škola má téma zpracované velmi dobře v ročníku 6. – 8., učebnice pro 9. ročník průřezové téma naprosto vynechala.

V praktické části diplomové práce bylo uskutečněno dotazníkové šetření, které bylo zaměřeno na výuku průřezového tématu na školách. Dotazníkové šetření zjišťovalo informace z pohledu žáků i z pohledu učitelů. Ze strany žáků se hlavní výzkumná otázka, zda je výchova demokratického občana vyučována na základních školách dostatečným způsobem, nepotvrdila. Hypotéza H1 „Výuka Výchovy demokratického občana kladně ovlivňuje žákův postoj k aktivní spoluúčasti na veřejném životě společnosti“ se bohužel také nepotvrdila. Hypotéza H2 „Žáci preferují propojení Výchovy demokratického občana a občanské výchovy“ se potvrdila. Na hlavní výzkumnou otázku zda „Je v současné době na základních školách adekvátním způsobem vyučována Výchova demokratického občana?“ dotazníkové šetření odpovědělo ze strany učitelů pozitivně. Hypotéza H1 „Učitelé upřednostňují při realizaci průřezového tématu Výuka demokratického občana formu implementace do vyučovacích předmětů.“ se potvrdila a hypotéza H2 „Učitelé mají adekvátní informace

a materiál k realizaci průřezového tématu Výchova demokratického občana.“ se potvrdila z části.

Poslední kapitola diplomové práce obsahuje návrhy pracovních listů do hodin občanské výchovy, případně českého jazyka, které směřují k naplnění očekávaných výstupů výchovy demokratického občana. Jelikož analýza učebnic dopadla uspokojivě, autorka usoudila, že učitelé mají k dispozici dostatek informací, což jí potvrdilo i dotazníkové šetření, rozhodla se, že v pracovních listech nabídne spíše nové neotřelé metody výuky tohoto průřezového tématu. Navrhla celkem čtyři pracovní listy, ve kterých uplatnila metody kritického myšlení. Pracovní list pro 6. ročník měla možnost vyzkoušet i v praxi a byla s ním spokojená ona i žáci.

Z celé diplomové práce vyplývá, že průřezové téma Výchova demokratického občana se stále vyvíjí, jedná se o aktuální téma, které by se na základních školách nemělo zanedbávat. Pedagogové tomuto tématu přikládají velkou váhu a začleňují ho do vyučovacích hodin, ale nedochází k naplnění cílů výuky. Žáci považují sice toto téma za důležité, ale výuka tohoto průřezového tématu nemá prozatím na jejich život větší dopad a většinu z nich nemotivuje k participaci na politickém životě.

Použitá literatura a internetové zdroje

Literatura

BEZCHLEBOVÁ, Maria. *Kurikulární reforma a společenskovední vzdělávání v rámci vzdělávacího programu pro střední odborné vzdělávání*. In: *Výchova k demokratickému občanství a vzájemné toleranci v multikulturní společnosti: sborník příspěvků z 11. ročníku Letní školy "Výchova k demokratickému občanství a vzájemné toleranci v multikulturní společnosti"*. 1. vyd. Editor Miroslav Dopita, Antonín Staněk. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0952-6.

BRANDER, Patricia, Peter KRAPF a Wiltrud WEIDINGER. *Kompas: manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Vyd. 1. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Eva Potužníková, Martin Potužník. Praha: Argo, 2006, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-720-3827-3.

BRETT, Peter, Pascale MOMPOINT-GAILLARD a Maria Helena SALEMA. *Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům: rámec pro rozvoj kompetencí*. 1. vyd. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-5947-4.

ČECHOVÁ, B. H. *Nápady pro rozvoj a hodnocení klíčových kompetencí žáků*. Praha: Portál, 2009.

Demokracie versus extremismus: výchova k aktivnímu občanství. 1. vyd. Praha: Asimilování, 2013, ISBN 978-809-0555-129.

MÜNZER, Jiří, Agáta PILÁTOVÁ a Ludmila KOŘÍNKOVÁ. *Dospívání nad propastí: deník Jiřího Münzera*. 1. vyd. Editor Miroslav Dopita, Antonín Staněk. Praha: Radioservis, 2002, ISBN 80-862-1223-8.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

GEMINI O. S. *Politeia: Výchova demokratického občana*. Praha: Gemini o. s., 2008.

GOLLOB, Rolf a Peter KRAPF. *Život v demokracii: učební plány VDO/VLP pro druhý stupeň základních škol*. 1. vyd. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-6088-3.

GOLLOB, Rolf a Peter KRAPF. *Výuka demokracie: sbírka modelových situací pro výchovu k demokratickému občanství a lidským právům*. 1. vyd. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-6089-0.

GOLLOB, R., KRAPF, P., WEIDINGER, W. *Vzděláváním k demokracii. Podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům*. Brno: MU, 2012.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. upravené vyd. Plzeň: Fraus, 2009, ISBN 978-807-2388-868.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 128 s. ISBN 80-723-8325-6.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2., aktualiz. vyd. Plzeň: Fraus, 2011, 144 s. ISBN 978-807-2383-177.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. aktual. vyd. Plzeň: Fraus, 2013, 152 s. ISBN 978-807-2389-995.

LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 7. ročník základní školy a sekundy víceletého gymnázia*. 3. vyd. Brno: Nová škola, 2013, 79 s. Duhová řada. ISBN 978-807-2895-168.

LUNEROVÁ, Jitka, Radim ŠTĚRBA a Monika SVOBODOVÁ. *Výchova k občanství: [učebnice pro 8. ročník]*. 2. vyd. Ilustrace Martin Bašar. Brno: Nová škola, 2012, Duhová řada. ISBN 978-807-2894-277.

MAŇÁK, Josef. *K charakteristice absolventa základní školy*. In: Absolvent základní školy. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

MATĚJKA, Ondřej, Filip HOTOVÝ a Maria Helena SALEMA. *Politika do školy patří: metodický materiál pro učitele*. 1. vyd. Editor Rolf Gollob, Peter Krapf. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Masarykova univerzita, 2012, Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-210-5927-6.

MATĚJKA, O., HOTOVÝ, F. *Výchova k občanství. Doplnující koncepce k současnému kurikulu*. Brno: MU, 2012.

MÜNZER, Jiří, Agáta PILÁTOVÁ a Ludmila KOŘÍNKOVÁ. *Dospívání nad propastí: deník Jiřího Münzera*. 1. vyd. Editor Miroslav Dopita, Antonín Staněk. Praha: Radioservis, 2002, ISBN 80-862-1223-8.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001, ISBN 80-211-0372-8.

O'SHEA, Karen. *Slovník pojmů k výchově k demokratickému občanství: výchova k demokratickému občanství 2001-2004: rozvoj vzájemného porozumění*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

PASTOROVÁ, M. a kol. *Doporučené očekávané výstupy. Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách*. Praha: VÚP, 2011

PELAJOVÁ, M. *Absolvent v zrcadle přijímacích testů na střední školy*. In: Absolvent základní školy. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

PIŤHA, Petr. *Úvod do výchovy k občanství: knížka pro učitele a veřejnost*. Praha: Aved, 1992.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8772-8.

SKÁCELOVÁ, Jana, MRÁZOVÁ, Lenka. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 6. ročník základní školy a primy víceletého gymnázia*. 3. vyd. Brno: Nová škola, 2010, Duhová řada. ISBN 978-807-2891-276.

SPILKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8942-9.

STARÁ, J. *Výchova k demokratickému občanství v primární škole*. Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta. Praha 2004, ISBN 80-7290-162-1.

SZEBESTOVÁ, Zdeňka a kol. *Průřezová témata ve výuce žáků odborných škol*. 1. díl, Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012.

ZEMAN, Václav. *Reforma školství v České republice*. In: *Reforma školství v České republice*. Praha: Člověk v tísni, 2006.

ZEMAN, Václav. *Novinky školské reformy*. In: *Reforma školství v České republice*. Praha: Člověk v tísni, 2006.

.

Internetové zdroje

Demokracie [online]. [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.demokraciestavi.cz/>

Kritické hodnocení demokracie [online]. [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.demokraciestavi.cz/kritika.php>

HUČÍNOVÁ, L., JEŘÁBEK, J. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. [online] Praha: VÚP, 2007. [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/kkzv.pdf>.

KOVAŘÍKOVÁ, Ludmila. Metodický portál RVP: Inspirace a zkušenosti učitelům. [online]. [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/V/Voln%C3%A9_psan%C3%AD?highlight=voln%C3%A9+psan%C3%AD

NEUŽILOVÁ, Vladimíra. Metodický portál: Inspirace a zkušenosti učitelům. *Metodický portál* [online]. 2011 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/A/Aktivizuj%C3%ADc

%C3%AD_v%C3%BDukov%C3%A9_metody/I.N.S.E.R.T?highlight=I.+N.+S.+E.+R.+T.

RADA EVROPY. *Deklarace a program výchovy k demokratickému občanství založenému na právech a odpovědnosti občanů.* [online]. Strasburg: 1999. [cit. 2014-09-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/rada-evropy>, str. 5.

RUTOVÁ, Nina. *Respekt neboli* [online]. 2013 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: <http://www.respektneboli.eu/pedagogove/archiv-metod/trifazovy-rozhovor>

Státní symboly. *Pražský hrad* [online]. 2012 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/ceska-republika/statni-symboly.shtml>

Školní vzdělávací program. *ZŠ Jana Husa Písek* [online]. 2013 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: <http://www.zsjanahusa.cz/s%C3%BAvod.htm>.

Školní vzdělávací program. *ZŠ J. K. Tyla* [online]. 2013 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: http://www.zstylova.cz/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=8:svp-start&Itemid=11.

Školní vzdělávací program. *ZŠ Volyně* [online]. 2013 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: <http://www.zsvolyne.cz/skolni-vzdelavaci-program/ds-53/p1=1014>.

Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013. *MŠMT* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani?highlightWords=R%C3%A1mcov%C3%BD+vzd%C4%9B%C3%A1vac%C3%AD+program>.

VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Cíle kurikulární reformy a podmínky jejich dosažení.* [online]. Praha: JČMF, 2006. [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://class.pedf.cuni.cz/NewSUMA/Default.aspx?PorZobr=20&PolozkaID=-1&ClanekID=188>.

Přílohy

1. Dotazník pro učitele
2. Dotazník pro žáky

Příloha č. 1: Dotazník pro učitele

Anonymní dotazník pro potřeby diplomové práce

Odpovědi prosím zaškrtněte, případně upřesněte. Je možné vybrat více odpovědí.

1. **Jste** žena muž

2. Jakými způsoby realizujete průřezové téma Výchova demokratického občana?

Začleněním do vyučovacích hodin

Forma blokové výuky

Projektová výuka, celoškolní akce

Průřezové téma nerealizuji ve své výuce

Jiný způsob – jaký?

-----

3. Je pro vás obtížné začlenit průřezové téma Výchova demokratického občana do výuky? Pokud ano, proč?

Ano

Ne

-----

4. Myslíte si, že zařazování Výchovy demokratického občana do výuky je pro žáky přínosné? Odpověď prosím zdůvodněte.

Ano

Ne

-----

5. Spolupracujete při realizaci průřezového tématu Výchova demokratického občana s jinými učiteli?

Ano, propojujeme tematicky podobné hodiny, organizujeme projekty

Ano, předáváme si informace a doporučujeme materiály

Ne

6. Jakým způsobem získáváte informace a materiál k průřezovému tématu Výchova demokratického občana?

Účastním se různých školení

Z internetu

Od jiných učitelů

Kupuji si sám různé příručky a učebnice

Informace ani materiál nehledám, školní učebnici pokládám za dostačující

7. Myslíte si, že v učebnicích, které používáte ve svých vyučovacích hodinách, je uspokojivě zpracována Výchova demokratického občana?

Ano

Ne

8. Vytváříte si vlastní materiály pro realizaci Výchovy demokratického občana?

Ano

Ne

Informace získané z tohoto dotazníku budou použity pouze pro účely vyhodnocení problematiky v mé diplomové práci. Děkuji za spolupráci.

Veronika Výletová

Příloha č. 2: Dotazník pro žáky

Anonymní dotazník pro potřeby diplomové práce

Odpovědi prosím zaškrtněte, případně upřesněte. Je možné vybrat i více odpovědí.

1. Jsi chlapec dívka

2. Co je podle tvého názoru cílem Výchovy demokratického občana?

Aktivní obhajování a dodržování lidských práv a svobod

Respektování kulturních, etnických a jiných odlišností

Participace na rozhodnutích celku (státu), odpovědnosti za tato rozhodnutí a uvědomění si jejich důsledků

Jiný cíl

-----

3. Jak by podle tebe bylo nejvhodnější vyučovat Výchovu demokratického občana?

Jako samostatný předmět

Formou projektů

Ve výuce jiných předmětů – jakých?

-----

4. Myslíš si, že pokud by výuka Výchovy demokratického občana byla intenzivnější, projevilo by se to pozitivním způsobem na účasti a komunikaci lidí ve veřejném (politickém) životě? (např. vyšší účasti při volbách)

a) ano

b) ne

c) nevím

5. Má pro tebe Výchova demokratického občana nějaký přínos? Pokud ano, jaký?

a) ano

b) ne

-----

6. Motivuje tě Výchova demokratického občana k účasti na politickém životě ve tvé třídě, škole, městě? (např. sleduješ nové události, účastníš se schůzek žákovského parlamentu atd.)

a) ano

b) ne

7. Je výuka Výchovy demokratického občana podle tebe náplní předmětu občanské výchovy?

a) ano

b) ne

8. Můžeš se setkat s výukou Výchovy demokratického občana i v jiných předmětech? Ve kterých?

a) ano

b) ne

Informace získané z tohoto dotazníku budou použity pouze pro účely vyhodnocení problematiky v mé diplomové práci. Děkuji za spolupráci.

Veronika Výletová

Seznam tabulek a grafů:

Tab. 1: Přehled kapitol, ve kterých je zpracováno průřezové téma, dle ročníků – Fraus.

Tab. 2: Přehled kapitol a podkapitol, ve kterých je zpracována Výchova demokratického občana, dle ročníků – Nová škola.

Tab. 3: Srovnání sad učebnic podle výskytu kapitol, ve kterých je zpracováno VDO.

Tab. 4: Přehled předmětů a projektů rozvíjejících VDO na vybraných základních školách.

Graf 1: Preferování cílů Výchovy demokratického občana dle jednotlivých škol.

Graf 2: Preferování formy výuky Výchovy demokratického občana dle jednotlivých škol.

Graf 3: Spojitost intenzity výuky Výchovy demokratického občana a veřejného (politického) života dle jednotlivých škol.

Graf 4: Přínos Výchovy demokratického občana dle jednotlivých škol.

Graf 5: Motivace k účasti na politickém životě dle jednotlivých škol.

Graf 6: Vztah mezi občanskou výchovou a Výchovou demokratického občana dle škol.

Graf 7: Vztah Výchovy demokratického občana a jiných předmětů dle jednotlivých škol.

Graf 8: Způsoby realizace Výchovy demokratického občana.

Graf 9: Začleňování Výchovy demokratického občana do výuky

Graf 10: Přínosnost Výchovy demokratického občana pro žáky.

Graf 11: Spolupráce učitelů při realizaci Výchovy demokratického občana.

Graf 12: Způsob získávání informací a materiálu k Výchově demokratického občana.

Graf 13: Zpracování Výchovy demokratického občana v učebnicích.

Graf 14: Tvorba vlastních materiálů při realizaci Výchovy demokratického občana.

